АБО

ЯК ВИНИКАЄ НАСИЛЬСТВО

І ДО ЧОГО ВОНО МОЖЕ ПРИЗВЕСТИ

Персонажі і сюжети цієї повісті вигадані. Якщо ж в описах певних журналістських засобів і виявиться схожість із засобами газети Більд", то ця схожість ні навмисна, ані випадкова — вона просто неминуча.

1

Складаючи нижченаведений звіт, ми послуговувались кількома другорядними й трьома головними джерелами, які буде названо тільки налочатку, і ніде більше далі. Головні джерела: протоколи поліційних допитів, адвокат д-р Губерт Блорна і товариш його шкільних та студентських років, прокурор Петер Гах, який — певна річ, конфіденційно — доповнив протоколи допиту, розтлумачив певні заходи слідчого відділу та повідомив результати розслідувань, не зазначені в протоколах; зробив він це, як треба конче додати, не для офіційного, а лише для приватного вжитку, бо ж узяв дуже близько до серця прикрий клопіт свого друга Блорни, який не міг до ладу пояснити собі усього цього й однак вважав, що "коли добре подумати, то тут нічого нез'ясовного й немає, ба навіть є якась логіка". Оскільки справа Катаріни Блум, з огляду на поведінку обвинуваченої та дуже скрутне становище її оборонця д-ра Блорни, однаково залишиться до певної міри домисленою, то, либонь, деякі дрібні, дуже людські похибки, що їх припустився Гах, не тільки зрозумілі, а й вибачні. Другорядні джерела — як більш, так і менш важливі — немає потреби й згадувати, бо їх заплутаність, пере-плутаність, причетність, упередженість, сумнівність і переконливість випливають із самого звіту.

2

Якщо звіт — адже в ньому так багато мовиться про джерела — час від часу ніби "розтікається", то тут уже даруйте: не було іншої ради. А що до слів "джерела" та "розтікання" не пасує слово "композиція", то, мабуть, потрібно замінити його поняттям "зведення" (натомість пропонується іншомовне слово "кондукція"), і це поняття повинне бути зрозумілим кожному, хто в дитинстві (а то й у дорослому віці) грався по калюжах або коло них, з'єднував їх різними рукавами та каналами, випорожнював, відвертав, завертав, аж поки врешті зводив весь наявний водний запас калюж в один великий збірний канал, щоб врешті скерувати його на нижчий рівень, можливо, як і слід було або як сам вважав за найдоцільніше, просто в спеціально передбачений стічний жолоб або рів. Отже, робиться не що інше, як такий собі дренаж або осушення. Звичайнісінький процес наведення порядку! Отож якщо подекуди наша розповідь починає розтікатися — через перепади рівнів, — то прохання до читача бути вибачливим, бо ж, зрештою, трапляються застої, перепони, намули, невдалі зведення рукавів та джерел, що їх "неможливо звести докупи", а крім того, підземні течії і т. д. і т. ін.

3

Факти, що їх слід, мабуть, подати насамперед, страшні: в середу 20.02.1974 р., напередодні карнавалу перед великим постом, в одному місті молода жінка двадцяти семи років виходить десь о 18.45 з квартири й вирушає на приватну танцювальну вечірку.

За чотири дні, після — треба висловитись саме так (указуючи цим на необхідні для течії перепади рівнів) — драматичного розвитку подій, увечері в неділю майже о тій самій годині — а точніше, о 19.04 — вона дзвонить у двері помешкання старшого комісара кримінальної поліції Вальтера Медінга, який саме, зі службових, а не з приватних міркувань, перебирається за шейха, і просить приголомшеного Медінга запротоколювати таке: опівдні, десь о 12.15 вона у своїй квартирі застрелила журналіста Вернера Тетгеса, тож хай він дасть розпорядження зламати двері її квартири й забрати звідти тіло; сама ж вона, мовляв, між 12.15 і 19.00 никала по місту, щоб відчути каяття, але

не відчула; до того ж вона просить заарештувати її, бо хоче бути там, де тепер перебуває її "любий Людвіг".

Медінг, який уже знає молоду особу після різних допитів і почуває до неї певну прихильність, анітрохи не сумнівається в її свідченнях; він привозить її своєю власною машиною до поліційного управління, доповідає своєму начальникові, головному комісарові кримінальної поліції Байцменне, наказує відвести молоду жінку до камери, за чверть години зустрічається з Байцменне перед дверима її квартири, де спеціально навчена група зламує двері й переконується в правдивості свідчень молодої жінки.

Ми не станемо надто розводитись про кров, бо потрібні тільки мінімальні перепади між рівнями, тим-то охочих до таких речей можна відіслати до телевізорів та кінотеатрів, хай там смакують стрічки жахів та відповідну музику; якщо ж тут щось і тектиме, то тільки не кров. Треба було б, мабуть, тільки вказати на певні ефекти кольорів: застрелений Тетгес був убраний в імпровізований костюм шейха, зшитий із старенького простирадла, а кожен знає, як ефектно виглядає червона кров на білому тлі; отак у разі необхідності пістолет може стати майже пульверизатором, а що за матеріал на костюм править полотно, то тут доречніший сучасний живопис та декорація, аніж дренаж. Отакі факти.

4

Чи не став жертвою Катаріни Блум і фотокореспондент Адольф Шеннер, якого лише в середу першого тижня великого посту знайдено так само застреленого у гайку на захід від веселого містечка? Ця версія вважалась якийсь час досить імовірною, однак згодом, коли все проаналізували в хронологічній послідовності, було "доведено, що вона не відповідає дійсності". Один таксист сказав пізніше, що він відвіз також перебраного за шейха Шеннера з молодою особою, перебраною за андалуску, саме до того гайка. Проте Тетгеса застрелено опівдні в неділю, а Шеннера аж опівдні у вівторок. Хоча невдовзі й було встановлено, що зброя, знайдена біля Тетгеса, аж ніяк не могла бути

зброєю, якою вбито Шеннера, проте кілька годин підозра падала на Блум — і саме через мотиви вбивства. Якщо в неї були підстави відомстити Тетгесові, то вона мала не менші підстави відплатити й Шеннерові. Однак те, що Блум могла мати аж два пістолети, видавалося слідчим дуже неправдоподібним. Блум пішла на свій кривавий злочин з холодною головою. Коли її згодом спитали, чи вона, бува, не застрелила й Шеннера, то вона дала ухильну відповідь у формі запитання: "Атож, а чому б і не його?" Але невдовзі її перестали запідозрювати у вбивстві Шеннера, тим паче що наявні докази її алібі майже беззаперечно знімали з неї таке звинувачення. Жоден, хто знав Катаріну Блум або вивчив її вдачу в перебігу слідства, не сумнівався в тому, що вона дала б недвозначну ствердну відповідь, якби була вбила Шеннера. А таксист, що відвозив парочку до гайка ("Я б назвав цю місцину швидше дикими чагарями",— зауважив він), не впізнав Блум на жодній фотографії. "Боже мій,— мовив він,— таж оці гарненькі стрункі жіночки з каштановим волоссям, метр шістдесят три — шістдесят вісім на зріст від двадцяти чотирьох до двадцяти семи літ, сновигають тут під час карнавалу сотнями тисяч".

У помешканні Шеннера не знайдено жодного сліду Блум, жодного натяку на андалуску. Колеги та знайомі Шеннера знали тільки, що він у вівторок під обід "ушився кудись" із пивнички, де звичайно збиралися журналісти, "з якоюсь цокотухою".

5

Один високий розпорядник карнавалу, торговець вином і представник фірми шампанських вин, який міг пишатися своїм почуттям гумору, полегшено зітхнув, дізнавшися, що про обидва злочини стало відомо тільки в понеділок і в середу. "Почути таке на початку свят — прощавай веселий настрій і торгівля. Коли стане відомо, що маскарадними вбраннями вже користуються для кримінальних злочинів, то настрій вмить пропаде і торгівлі капець. Адже ж це чисте блюзнірство. Бурхлива веселість і радісний настрій потребують довіри, основи всьому".

По тому, як стало відомо про вбивство двох її кореспондентів ГАЗЕТА повелася досить-таки дивно. Божевільне хвилювання! Величезні заголовки. Титульні шпальти. Спеціальні випуски. Повідомлення про смерть велетенським шрифтом. Неначе в світі, де стріляють, смерть журналіста щось зовсім особливе, важливіше, скажімо, за смерть директора, службовця або й грабіяшика банку.

Така надмірна уважність преси заслуговує нашої уваги, бо ж не тільки ГАЗЕТА, але й інші часописи виставили вбивство журналіста як щось особливо жахливе, страшне, майже фатальне, трохи не як ритуальне вбивство. Подейкували навіть про "жертву фаху", і, звісно, ГАЗЕТА вперто трималася версії, буцімто й Шеннер став жертвою Блум, і якщо доводиться погодитися з тим, що Тетгеса напевно не забили б, якби він не був журналістом (а, скажімо, чоботарем або пекарем), то слід би спробувати з'ясувати, чи не краще говорити про смерть, зумовлену фахом, адже неодмінно дізнаватимуться, чому така розумна й стримана особа, як оця Блум, не тільки задумала, а й вчинила вбивство і у вирішальну, вибрану нею самою мить не лише вихопила пістолет, але й натисла на спуск.

7

Піднесімося відразу з цього надто вже низького рівня у вищі сфери. Годі про кров. Пустімо в непам'ять ажіотаж преси. Помешкання Катаріни Блум прибрано, непридатні для вжитку килими викинуто на смітник, меблі витерто й розставлено належним чином — за розпорядженням і за рахунок д-ра Блорни, який дістав на все це повноваження від свого приятеля Гаха, дарма що досі ще невідомо, чи стане Блорна розпорядником майна.

Що не кажіть, а ця Катаріна Блум за п'ять років уклала у власну квартиру загальною вартістю в сто тисяч марок шістдесят тисяч готівкою,— тож, як висловився її брат, що саме відсиджує коротенький термін ув'язнення, "тут можна погріти руки". Тільки хто ж тоді сплатить відсотки й решту боргу — оті сорок тисяч, якщо до того врахувати

досить відчутне подорожчання квартир? Тож залишається не тільки актив, але й пасив.

А тим часом Тетгеса давно вже поховано (надто пишно, на думку багатьох). Дивно, але смерть і похорон Шеннера не були оточені такою пишністю й сенсаційністю і не привернули до себе стільки уваги. А чому? Може, тому, що він став не "жертвою фаху", а, найімовірніше, жертвою ревнощів? Костюм шейха зберігається на складі речових доказів, так само як і пістолет (нуль вісім),— про те, звідки він, відомо тільки Блорні,— поліція й прокуратура досі не спромоглися це з'ясувати.

8

Розслідування поведінки Блум протягом отих неясних чотирьох днів напочатку посувалося добре, та коли взялися за неділю, темпи сповільнилися.

В середу після обіду Блорна особисто видав Катаріні Блум платню за два повних тижні — по 280 марок за кожен, за поточний і за наступний, бо в середу в другій половині дня він мав їхати з дружиною на зимовий відпочинок. Катаріна не просто обіцяла Блорнам, вона навіть присяглася, що врешті візьме відпустку і розважиться на карнавалі, замість найнятись, як усі останні роки, на сезонну працю. Вона радісно повідомила Блорнів, що ввечері запрошена на маленький домашній бал до своєї тітки — хрещеної, приятельки, повірниці Ельзи Вольтерсгайм, з чого дуже рада, бо ж давно не мала нагоди потанцювати. На це пані Блорна їй відповіла: "Зачекай, Катрінхен, коли ми повернемось, то також улаштуємо вечірку, і ти знову зможеш потанцювати". Катаріна, відколи живе в місті — ось уже п'ять чи шість років,— скаржилась, що не має можливості "просто десь піти потанцювати". Як вона говорила Блорнам, тут скрізь самі тільки халабуди, де якісь жалюгідні студенти шукають собі безкоштовних повій, та ще всякі богемні заклади, в яких панує та сама розпуста, а релігійні танцювальні заходи їй і зовсім осоружні.

Як легко встановлено, в середу після обіду Катаріна ще дві години попрацювала у подружжя Гіперців, яким вона на їхнє прохання час від часу допомагала. А що Гіперці на дні карнавалу так само від'їжджали з міста до дочки в Лемго, то Катаріна своїм "фольксвагеном" відвезла літнє подружжя на вокзал. Дарма що важко було десь поставити машину, вона, наполігши на своєму, провела їх на перон, ще й піднесла багаж. ("Не за гроші, ні, за такі люб'язності не можна

а

навіть пропонувати їй щось: це глибоко образило б її",— пояснила пані Гіперц). Поїзд, як установлено, відійшов о 17.30. Якщо дати Катаріні 5—10 хвилин, щоб знайти свою машину в першій карнавальній товкотнечі, ще 20 або й усі 25 хвилин, щоб доїхати до своєї квартири, яка розташована за містом зеленій зоні і в яку вона, отже, змогла зайти тільки між 18 00 і 18.15, то не залишається жодної нез'я сованої хвилини;

ще ж їй треба дати якийсь час на те, щоб помитися, перевдягтися й попоїсти, бо вже близько 19.25 вона появилась на вечірці в пані Вольтерсгайм і їхала туди не машиною, а трамваєм та й перебрана була не за бедуїнку і не андалус-ку, а просто прийшла з червоною гвоздикою у косах, у червоних панчохах і туфлях, у закритій чесучевій блузці медового кольору і в звичайній твідовій спідниці того ж кольору. Начебто й не слід надавати тому ваги, їхала Катарі-на на вечірку своєю машиною а чи трамваєм, однак тут про це сказати конче необхідно, бо при розслідуванні ця обставина мала неабияке значення.

9

Від тієї хвилі, як Катаріна зайшла до вольтерсгаймівсько-го помешкання, розслідувати справу стало легше, бо від 19.25 вона, сама того не запідозрюючи, перебувала під поліційним наглядом. Цілий вечір, від 19.30 до 22.00, вона танцювала, як згодом показала в своїх

свідченнях, винятково й самозабутньо з таким собі Людвігом Геттеном, з яким вона й пішла звідти.

10

Не забудьмо сказати спасибі прокуророві Петеру Гаху, бо самому тільки йому ми завдячуємо повідомлення, близьке до розголошення юридичної таємниці, про те, що відколи Блум разом з Геттеном залишили помешкання Вольтерсгаймів, комісар кримінальної поліції Ервін Байцменне загадав про-слуховувати телефони Вольтерсгаймів і Блум. Це було зроблено в спосіб, гідний, мабуть, самого повідомлення. У таких випадках Байцменне телефонував відповідному начальникові и казав: "Мені знов потрібні мої язички. Цього разу — два".

Очевидно, Геттен з Катаріниної квартири не телефонував. У всякому разі, Гах нічого не знав про це. Точно відомо, що її квартира перебувала під суворим наглядом, і коли в четвер уранці Геттен звідти не зателефонував і не вийшов до 10.30, Байцменне забракло терпцю й витримки, і він та ще вісім озброєних до зубів поліцейських вдерлися до помешкання, буквально взяли його штурмом і, якнайсуворіше дотримуючись застережних заходів, обшукали, але знайшли не Гетте-на, а тільки "вкрай розслаблену й майже щасливу" Кат арі ну, яка стояла біля кухонного серванта й пила з великого кухля каву, заїдаючи білим хлібом, намащеним маслом та медом. Вона викликала підозру лише тим, що здавалась не приголомшеною, а спокійною, "трохи не переможною на вигляд". Мала на собі купальний халат із зеленої бавовняної тканини з вишитими маргаритками, накинутий просто на голе тіло, і коли комісар Байцменне спитав ("досить грубо", як вона розповідала потім), куди подівся Геттен, вона відповіла, що не знає, коли саме Людвіг залишив помешкання. Мовляв, вона прокинулась о 9.30, і він уже пішов. "Не попрощавшись?" —"Так".

12

Саме в цьому місці слід дещо сказати про те вкрай спірне запитання Байцменне, що його Гах якось процитував з пам'яті, спростував, знов процитував і ще раз спростував. Блорна вважає це запитання важливим, бо міркує собі, що коли його й справді було поставлено, то саме воно, й ніщо інше, стало причиною затятості, сорому й люті Катаріни. А що Блорна і його дружина характеризують Катаріну Блум стосовно сексуальних питань вкрай цнотливою, майже неприступною, то треба ще подумати, чи міг Байцменне, розлютившись через зникнення Геттен а, якого він вважав уже в своїх руках, поставити оте спірне запитання. Байцменне буцімто спитав Катаріну, що визивно спокійно прихилилася до свого серванта: "То він тебе, виходить, відмахав?" —на що Катаріна, зашарівшись, однак з гордим і переможним виглядом нібито відмовила: "Ні, я б так не сказала".

Можна з певністю припустити, що якби Байцменне був поставив таке запитання, то відтоді між ним і Катаріною не могло б виникнути жодної довіри. Але той факт, що довіра між ними так і не виникла — хоча Байцменне, якого вважають "начебто не таким уже й поганим", за ймовірними даними, прагнув до цього,— аж ніяк не слід розглядати остаточним доказом того, що він і справді поставив оте сумнівне запитання. Хоч хай там як, а Гах, який був присутній при обшуку, на думку друзів і знайомих "сексуально заклопотаний", тож цілком можливо, що і йому самому прийшла до голови така груба думка, коли він побачив надзвичайно привабливу Блум, недбало прихилену до серванта, і що він сам залюбки поставив би їй це запитання або й залюбки розпочав би з нею так вульгарно пойменовану діяльність.

13

Після чого поменшання було ретельно обшукано, деякі речі конфісковано, насамперед папери. Катаріні Блум дозволено одягтися у ванній у присутності службовки поліції Плецер. Тільки двері ванної наказано залишити прохилени-ми: їх пильно охороняли два озброєних поліцаї. Катаріні дозволили взяти з собою торбинку і — оскільки можливий був арешт — речі нічного туалету, косметичку та дещо для

читання. її бібліотека складалася з чотирьох романів про кохання, трьох детективів, а також біографії Наполеона та життєпису королеви Крістіни Шведської. Усі книжки взято з одного книжкового клубу. А що вона безперестану питала: "Але як же це, як це так, чим я завинила? — то службовка кримінальної поліції Плецер врешті в чемній формі повідомила н, що Людвіг Геттен — давно розшукуваний бандит, майже викритий грабіжник банку, запідозрюваний у вбивстві та інших злочинах.

14

Коли нарешті близько 11.00 Катаріну Блум виводили з її помешкання на допит, то наручників на неї все ж не надягли. Щоправда, Байцменне був схильний наполягти щодо наручників, та після короткого діалогу між службовкою Плецер та його помічником Медінгом відмовився від свого наміру. А що цього першого дня карнавалу численні мешканці будинку не пішли на роботу і ще не вирядились на щорічні, подібні до староримських сатурналій процесії, святкування і таке інше, то в вестибюлі десятиповерхового багатоквартирного будинку товклося десятків зо три мешканців у плащах, піжамах та купальних халатах, а за кілька кроків від ліфта стояв фоторепортер Шеннер; саме в цей час Катаріна Блум у супроводі озброєних поліцаїв та з Байцменне і Медінгом пообабіч вийшла з ліфта. її сфотографували багато разів — спереду, ззаду, збоку, і наостанку, коли вона, палаючи від сорому та геть розгублена, силкувалася прикрити обличчя руками, зайнятими сумочкою, косметичкою, поліетиленовим пакунком з двома книжками та письмовим приладдям; коси в неї були скуйовджені, а на обличчі дуже сердитий вираз.

15

Через півгодини, по тому як їй з'ясовано її права й надано змогу трохи причепуритися, у присутності Байцменне, Медін-га, пані Плецер, а також прокурорів д-ра Корте на і Гаха почався допит, записаний у протокол: "Моє ім'я Катаріна Бреттло, дівоче прізвище Блум. Я народилася 2 березня 1947 року в Геммельсбройху, округа Куїр. Батько

мій, Пе-тер Блум працював гірником. Помер, коли мені було шість років, у віці тридцяти семи років внаслідок поранення легенів, яке дістав на війні. Після війни знову влаштувався на сланцевому кар'єрі, і в нього запідозрювали пневмоконіоз. Після батькової смерті мати мала труднощі з пенсією, бо відділ соціального забезпечення та спілка гірників не могли дійти згоди. Мені довелося брати участь у веденні домашнього господарства з дуже ранніх літ, бо батько часто хворів і заробляв нерегулярно, а мати служила прибиральницею в кількох місцях. В школі мені наука давалася легко, хоча й у шкільні роки мені доводилося виконувати чимало хатньої роботи не тільки вдома, а й у сусідів та інших мешканців нашого села — я підсобляла пекти, варити, консервувати, різати птицю. Я багато поралась удома й допомагала збирати врожай. При допомозі моєї хрещеної, пані Ельзи Вольтерс-гайм з Куїра, я, закінчивши школу, 1961 року дістала місце помічниці в м'ясній крамниці Герберса в Куїрі, а при нагоді стояла й за прилавком. З 1962-го до 1965 року я вчилася в школі домоведення в Куїрі — дякуючи допомозі та фінансовій підтримці моєї хрещеної, пані Вольтерсгайм, яка працювала там майстром-вихователем; школу я закінчила на "відмінно". З 1966-го до 1967 року я працювала економкою в дитячому садку з подовженим днем фірми Кешлер у сусід-

ОМУ містечку Офтерсбройх, потім дістала місце домашньої робітниці у лікаря, д-ра Клутена, там само в Офтерсбройху, де пробула тільки рік, бо пан доктор робився все настирливішим а пані докторша не хотіла терпіти цього. Мені така настирливість також не подобалась. Вона була мені огидна. 1968 року, коли я кілька тижнів не мала постійного місця й допомагала матері в господарстві, а принагідно — на зборах та вечірках корпорації барабанщиків у Геммельсбройху, мій старший брат Курт Блум познайомив мене з робітником —текстильником Вільгельмом Бреттло, за якого я через кілька місяців пішла заміж. Ми жили в Геммельсбройху, де у вихідні дні при великону напливі відпочивальників я, бувало, допомагала на кухні в готелі Клоог, подеколи навіть як офіціантка. Вже десь через півроку я стала почувати непоборну відразу до свого чоловіка. Я б не хотіла докладніше розповідати про це. Я залишила чоловіка й перебралася до міста. На шлюборозлучному процесі я була

визнана винною, як така, що зловмисно кинула чоловіка, і знову взяла собі своє дівоче прізвище. Спочатку я меншала у пані Вольтере-гайм, а за кілька тижнів знайшла собі місце економки й домашньої робітниці в будинку податкового інспектора д-ра Фенерна, де я й мешкала. Пан д-р Фенерн надав мені змогу відвідувати вечірні курси підвищення кваліфікації й скласти екзамени на дипломовану економку. Він був дуже хороший, дуже великодушний, і я залишилась у нього й після того, як склала екзамени. Наприкінці 1969 року пана д-ра Фенерна заарештували в зв'язку з прихованням майна від оподаткування, виявленим у великих фірм, на які він працював. Перш ніж його забрали, він дав мені конверта з тримісячною платнею, попросивши мене й далі наглядати за будинком: він, мовляв, скоро повернеться. Я пробула там іще місяць, обслуговувала службовців, які працювали в його конторі під наглядом податкових інспекторів, тримала в охайності будинок, дбала про сад, піклувалась і про білизну. Я завжди приносила в тюрму для підслідних арештантів чисту білизну панові д-ру Фенерну, а також їжу, особливо арденський паштет, що його навчилася готувати у м'ясника Герберса в Куїрі. Незабаром контору закрили, будинок конфіскували, і мені довелося звільнити кімнату. Мабуть, пана д-ра Фенерна звинуватили також у присвоєнні грошей та підробці документів, і він потрапив уже до справжньої в'язниці, проте я й далі навідувала його. Я хотіла була повернути платню за два місяці, яку я йому зоставалась винна. Але він категорично відмовився брати від мене гроші. Невдовзі я знайшла місце в будинку д-ра Блорни, з яким познайомилась через пана Фенерна.

Блорни мають особняк у парковій зоні на південній околиці міста. Хоч вони мені пропонували в себе помешкання, я відмовилась: я хотіла бути незалежною й працювати за своїм фахом, по найму. Блорни були дуже добрі до мене. Пані д-р Блорна допомогла мені — вона працює у великому архітектурному бюро — купити власну квартиру в місті-супутнику на півдні, розрекламовану в проспектах під назвою "Елегантна оселя над річкою". Пан д-р Блорна, як адвокат-консультант промислових фірм, а пані д-р Блорна, як архітектор, були знайомі з проектом. Разом із паном д-ром Блорною ми вирахували вартість, відсотки та розміри поступового погашення боргу за двокімнатну квартиру з кухнею і ванною

на восьмому поверсі; а що в мене було 7 тисяч марок заощаджень, а на ЗО тисяч марок кредиту подружжя Блорнів дало мені поручництво, то вже на початку 1970 року я перебралася до власного помешкання. Мій мінімальний місячний внесок становив напочатку 1100 марок, та оскільки Блорни не брали а мене грошей за харчі — навіть більше: пані Блорна щодня совала мені пакунок з продуктами додому,— то я жила дуже ощадно й сплачувала свій кредит навіть швидше, ніж ми спершу розраховували. Уже чотири роки я веду у них господарство, мій робочий день починається о сьомій годині ранку й закінчується близько 16.30, коли я впоруюсь із хатньою роботою, прибиранням, закупами та приготуванням вечері. Я піклуюсь також про всю білизну. Між 16.30 і 17.30 я займаюсь власними домашніми справами, а потім ще звичайно півтори-дві години працюю у пенсіонерів Гіперців. За роботу в суботу та неділю я в обох будинках одержую додаткову платню. У вільний час я коли-не-коли працюю у ресторатора Клофта або допомагаю на прийомах, вечірках, весіллях, званих обідах, балах найчастіше як найнята на вільних засадах економка з оплатою всієї праці в цілому, самостійно ведучи розрахунки іноді за дорученням фірми Клофт. Я займаюся калькуляцією, організацією, принагідно час від часу також працюю куховаркою або офіціанткою. Мої доходи становлять пересічно 1800—2300 марок на місяць. У фінансовому управлінні мене вважають людиною вільної професії. Податки й страхування я сплачую сама. А всі оті папери — як-от податкові декларації і т. ін.— мені складають безкоштовно в конторі Блорни. З весни 1972 року я маю "фольксвагена" випуску 1968 року, що його мені недорого продав кухар фірми Клофт, Вернер

Клормер. Мені стало важко добиратися громадським транспортом до різних, до того ж щоразу інших місць праці. Придбавши машину, я дістала змогу працювати на прийомах і святах по віддалених готелях".

16

Ця частина допиту тривала від 11.30 до 12.30 і після годинної перерви — від 13.30 до 17.45. В обідню перерву Блум відмовилась від кави та

бутербродів із сиром за рахунок поліційного управління, настійні вмовляння видимо прихильних до неї пані Плецер і помічника Медінга теж не мали успіху. Як казав Гах, вона, видно, не могла розглядати нарізно службове й особисте, зрозуміти необхідність допиту. Коли Байцменне, з розстебнутим комірцем і послабленим вузлом краватки, зі смаком поглинаючи каву та бутерброди, схожий на доброго тата, справді повівся у відношенні до Блум по-батьківськи, вона наполягла на тому, щоб її відвели до камери. Обидва поліцаї, поставлені охороняти Блум, також намагались, як було встановлено, запропонувати їй каву та хліб, але вона вперто хитала головою, сидячи на нарах, курила сигарету і, морщачи носа, гримасами всіляко виказувала огиду до забльованого унітаза в камері. Згодом вона здалася на умовляння пані Плецер та обох молодих поліцаїв і дала помацати собі пульс, який виявився нормальним, зволила дати дозвіл принести їй з сусідньої кав'ярні пісочне тістечко і чашку чаю, наполігши на тому, що сама за все заплатить, хоча один з молодих поліцаїв, який уранці охороняв двері її ванної, поки вона вдягалася, висловив готовність "почастувати" її. Думка обох поліцаїв і пані Плецер про Катаріну Блум після цього епізоду: не має почуття гумору.

17

Далі допит провадився від 13.30 аж до 17.45; Байцменне охоче скоротив би його, але Блум наполягала на докладному висвітленні справи, що визнали слушним і обидва прокурори, тож зрештою Байцменне спершу неохоче, але потім, ознайомившись із розкритою причиною, яка видалась йому важливою, також висловив свою згоду.

Десь о 17.45 постало питання: продовжувати чи урвати допит, відпустити Блум чи відвести до камери. Щоправда, близько 17.00 вона знову ласкаво погодилась випити чашечку чаю й з'їсти бутерброд (із шинкою), виказавши цим свою згоду на подальший допит, оскільки Байцменне обіцяв по його закінченні відпустити її додому. Тепер мова зайшла про її стосунки з пані Вольтерсгайм. Це, сказала Катаріна Блум, її

хрещена, далека кузина її матері; тітка завжди піклувалася про неї, і, перебравшись до міста, Катаріна відразу поновила з нею зв'язок.

"20 лютого мене запросили на отой домашній бал, призначений, власне, на 21 лютого, на карнавальну ніч, але потім перенесений на день раніше, бо в карнавальну ніч пані Вольтерсгайм мала бути зайнята службовими справами. За чотири роки це був мій перший танцювальний вечір. Тут я мушу відразу поправити своє свідчення: кілька разів, можливо двічі, тричі, а то й усі чотири рази я трошки танцювала у Блорнів, коли допомагала приймати гостей. Пізньої години, упоравшись із прибиранням та миттям посуду, я розносила каву, а баром відав д-р Блорна; отоді мене кликали до салону, де я танцювала з паном д-ром Блорною, а також із іншими панами з академічних, економічних і політичних кіл. Згодом я приймала ці запрошення дуже неохоче, вагаючись, а далі й зовсім перестала приймати, бо гості, часто підпилі, також робились настирливими. Точніше кажучи, відколи в мене з'явилася машина, я від цих запрошень відмовилась. Доти я залежала від цих панів: хтось із них підвозив мене додому. І з отим паном,— показала вона на Гаха, який при цьому зашарівся,— я також подеколи танцювала". Чи й Гах бував настирливим ? — таке запитання не ставилось.

18

Тривалість допиту пояснюється тим, що Катаріна Блум з разючою педантичністю перевіряла кожнісіньке формулювання, просила зачитувати кожну протокольну фразу. Наприклад, згадану в останньому розділі настирливість спершу записано як "пестощі", тобто в першій редакції було сказано "панове робились пестливими" — і це викликало обурення та енергійний протест Катаріни Блум. Щодо цих визначень дійшло до справжньої суперечки між нею і прокурорами, між нею й Байцменне, бо Катаріна твердила, що пестощі — дія взаємна, а настирливість — однобічна, і саме останнє завжди мало місце. Коли панове заявили, ніби це не так і важливо і вона сама винна, що допит надміру затягся, вона відрізала, що не підпише жодного протоколу, де замість "настирливості" стоятиме слово "пестощі". Різниця має для неї

вирішальне значення: одна з причин її розлучення з чоловіком була саме та, що він ніколи не бував пестливим, а завжди тільки настирливим.

Такі самі дискусії розгорілись і навколо слова "добрий" стосовно подружжя Блорнів. У протоколі було записано: "були люб'язні зі мною", та Блум відстоювала слово "добрі", І коли їй натомість запропонували слово "доброзичливі", бо "добрі", мовляв, звучить так старомодно, вона обурилась і заявила, що люб'язність і доброзичливість не мають нічого спільного з добротою, а саме її вона й відчувала у ставленні до неї Блорнів.

19

Тим часом було допитано й мешканців будинку, більшість яких не могли дати жодних свідчень про Катаріну Блум узагалі або ж сказали дуже мало: мовляв, часом зустрічалися з нею в ліфті, віталися, знають, що це її червоний "фольксваген "; одні вважали її секретаркою якогось шефа, інші — завідуючою відділом універмагу; вона завжди охайна, привітна, хоча й стримана. Тільки двоє з мешканців п'яти квартир на восьмому поверсі, Катаріниних сусідів, дали докладніші відомості. Одна — власниця перукарні, пані Шміль, другий — пенсіонер, колишній службовець електростанції на прізвище Ру від ель, причому вражало те, що в обох свідченнях твердилось, ніби Катаріна час від часу приймала або приводила з собою чоловіка. Пані Шміль твердила, що відвідувач приходив регулярно, десь раз у два-три тижні; на вигляд дуже вишуканий пан років сорока, "явно з вищих кіл"; проте пан Рувідель описував відвідувача як досить молодого хлюста; кілька разів той приходив сам, а кілька разів — разом з панною Блум. За останні два роки він бував разів вісім або дев'ять, і "це тільки ті відвідини, які я бачив, бо про ті, яких не бачив, я, звичайно, нічого сказати не можу".

Коли в кінці дня Катаріну ознайомили з цими свідченнями й попросили дати якісь пояснення, то саме Гах, перш ніж со>ормулювати запитання, спробував піти їй назустріч, спитавши, чи то, бува, не ті панове, які вряди-годи підвозили її додому. Почервонівши до вух з сорому

й злості, Катаріна у відповідь гостро запитала, а хіба, мовляв, заборонено приймати до себе в гості чоловіків, і, оскільки вона не забажала ступити на зичливо збудований Гахом місточок, а чи, можливо, й не визнала його за місточок, Гах також зробився гострішим і сказав: вона повинна з'ясувати собі, що розслідується дуже серйозна справа, а саме широко розгалужена справа Людвіга Геттена, якою вже понад рік заклопотані поліція та прокуратура, тож він питає її, коли вже вона, очевидячки, не спростовує згаданих відвідин, то чи тут ідеться про одного й того самого чоловіка. Але тут грубо втрутився Байцменне: "То, виходить, ви знаєте Геттена уже два роки".

Ця заява так ошелешила Катаріну, аж вона не знайшла, що відповісти, і тільки дивилась, похитуючи головою, на Байцменне, а коли по тому на подив лагідно пробелькотіла: "Та ні ж бо, ні, я тільки вчора познайомилася з ним",— її слова прозвучали не дуже переконливо. На вимогу назвати ім'я відвідувача вона "майже перелякано" захитала головою й відмовилась від свідчення. Тоді Байцменне знов заговорив по-батьківськи й заходився вмовляти її, сказавши, що в тому немає нічого поганого, коли вона має приятеля, який — і тут він допустився непоправної психологічної помилки — поводився з нею не настирливо, а, можливо, пестливо; адже вона розлучена і не зобов'язана зберігати вірність, і це навіть не осудливо, якщо — третя непоправна помилка! — ненастирли-ві пестощі оберталися певними матеріальними благами. І тоді Катаріна Блум остаточно затялась. Вона відмовилася свідчити далі й поставила вимогу, щоб її відпровадили до камери або додому. На подив усіх присутніх Байцменне лагідно й стомлено — досі було вже 20.40— заявив, що накаже службовцеві відвезти її додому. Але коли вона підвелася, похапцем зібрала торбинку, косметичку і поліетиленовий пакунок, він несподівано й .гостро спитав: "А в який спосіб він уночі вислизнув з будинку, ваш пестливий Людвіг? Усі входи й виходи охоронялись... Ви, ви напевно знаєте якусь лазівку і показали йому, але я докопаюся до правди. До побачення".

Медінг, помічник Байцменне, який відвозив Катаріну додому, казав потім, що він дуже стурбований станом молодої жінки і боїться, коли б вона собі чогось не заподіяла; вона геть розбита, пригнічена, але, на подив, саме в цьому стані у неї виявилось або щойно розвинулось почуття гумору. Ідучи з нею містом, він жартома спитав її, чи не чудово було б десь просто так, без задньої думки перехилити по чарчині й потанцювати, вона кивнула й відповіла, що це

* ло б незле, можливо, навіть справді чудово, а коли він біля 7,™ чяігоопонував провести п нагору до дверей помешкан-

під'їзду запропонував провести

вона саркастично відказала: "Ой ні, краще не треба, ! ке ви знаєте,— у мене досить панів-відвідувачів... Та все

одно —дякую". . .Х1 . .

Цілісінький вечір і аж до півночі Медінг пробував переконати Байцменне, що Катаріну треба заарештувати — задля її ж захисту; Байцменне навіть спитав, чи той, бува, не закоханий, але той відповів: ні, вона лише подобається йому і вона його ровесниця, і він не вірить у теорію Байцменне про велику змову, в яку буцімто заплутана Катаріна.

Про що він не розповів і що однак стало відомо Блорні від пані Вольтерсгайм,— це про дві поради, які він дав Катаріні, все ж проводячи її через вестибюль до ліфта; ці досить делікатні й до того ж смертельно небезпечні для нього самого і його колег поради могли б дорого коштувати йому; отож уже біля ліфта він сказав Катаріні таке: "Не торкайтесь телефону й не розгортайте завтра газети",— і було неясно, чи він мав на увазі ГАЗЕТУ, а чи газети взагалі.

Було близько 15.30 того самого дня (четвер, 21 лютого 74 р.), коли Блорна вже на місці відпочинку вперше надяг лижі й налагодився вирушити в довгу прогулянку. Від цієї хвилі його відпустка, яку він так довго смакував заздалегідь, полетіла шкереберть. Така ж бо чудова була довга прогулянка з Трудою звечора, невдовзі після приїзду — оті дві години через глибокий сніг, тоді пляшка вина біля жаркого каміна й міцний сон при розчиненому вікні; перший сніданок на відпочинку, неквапний, довгий; потім кілька проведених на терасі годин, сидячи, тепло закутавшись, у лозяному кріслі, і ось саме в ту хвилю, коли він уже став на лижі, невідь звідки вигулькнув отой молодик із ГАЗЕТИ і без будь-якого вступу завів мову про Катаріну. Чи вважає він її здатною на злочин? "Як це? — спитав Блорна — Я адвокат і знаю, хто справді здатний на злочин. А тут — який іще злочин? Катаріна? Ну знаєте,—звідки ви таке взяли? Що вам відомо?" Дізнавшися врешті, що давно розшукуваний бандит, як доведено, переночував у Катаріни і її десь від 11 години ранку суворо допитували, він був намірився летіти назад і заступитися за неї, але молодик із ГАЗЕТИ — чи справді той був такий мерзотник на вигляд, а чи то йому тільки потім уявлялося? — сказав, що так кепсько справа все ж не стодтіь і чи не назве він кілька характерних рис Катаріни. А коли він ухилився і молодик зауважив, що це нехороший знак, який можуть криво розтлумачити, бо мовчання з приводу її вдачі в такому випадку — адже йдеться про "front-page story" 1—недвозначно свідчить про вдачу погану,— Блорна розлютився й роздратовано відрубав: "Катаріна дуже розумна й стримана особа", але розізлився на себе, бо це теж було не те й нітрохи не висловлювало того, що він хотів і міг би сказати.

Він ще ніколи не мав діла з газетами, тим паче з ГАЗЕТОЮ, і, коли молодик поїхав геть на своєму "порше", Блорна відстебнув лижі й зрозумів, що відпустці кінець. Він піднявся на балкон до Труди, яка, загорнувшись у ковдри, вигрівалась у напівдрімоті проти сонця. Він їй усе розповів. "То зателефонуй",— сказала Труда, і він намагався зателефонувати — три, чотири, п'ять разів, але весь час чув одне й те саме: "Абонент не відповідає". Увечері годині об одинадцятій він ще раз намагався зателефонувати, але знов ніхто не відповів. Він багато пив і погано спав.

22

Коли в п'ятницю вранці десь о пів на десяту він, похмурий, сів снідати, Труда простягла йому ГАЗЕТУ. На першій шпальті була Катаріна. Величезна фотографія, велетенські літери.

"БАНДИТОВА КОХАНКА КАТАРІНА БЛУМ ВІД МОВЛЯЄТЬСЯ ДАВАТИ СВІДЧЕННЯ ПРО ПАНІВ ВІДВІДУВАЧІВ.

Розшукуваного вже півтюра року бандита й убивцю Людві-га Геттена можна було вчора заарештувати, якби його кохана, домашня робітниця Катаріна Блум, не замела його слідів і не прикрила його втечі. Поліція припускає, що Блум уже тривалий час замішана в змову. (Продовження див. на звороті під заголовком "Панове відвідувачі")".

На звороті він побачив, що його слова "Катаріна розумна й стримана" ГАЗЕТА перетворила в "холодна й розважлива",

Матеріал на першу сторінку (англ.).

а його загальне зауваження про злочинність — у конкретне: Гвона цілком здатна на злочин".

Священик іг Геммельсбройха сказав: *Від такої можна всього сподіватися. Батько був потаємним комуністом, а мати, яку я з милосердя якийсь час тримав прибиральницею, крала церковне вино й справляла в ризниці оргії зі своїми коханцями". и

а Останні два роки Блум регулярно приймала чоловіків. Чи не було її помешкання конспіративним центром, бандитською явкою, перевалочним пунктом для транспортувння зброї? Яким чином двадцятисемирічна домашня робітниця могла стати власницею окремого помешкання вартістю приблизно в 110 000 марок? Чи брала вона участь у розподілі здобичі від пограбувань банків? Поліція провадить

розслідування далі. Прокуратура працює на всю потужність. Завтра повідомимо більше. ГАЗЕТА, ЯК ЗАВЖДИ, ТРИМАЄ РУКУ НА ПУЛЬСІ! Всі інформації про залаштунковий бік справи читайте в завтрашньому недільному випуску".

В другій половині дня на аеродромі Блорна реконструював у пам'яті подальший перебіг подій.

10.25. Дзвінок дуже схвильованого Людінга, який благав мене негайно повернутися й зв'язатися з також дуже схвильованим Алоїсом. Алоїс, нібито украй розгублений, яким я його ніколи не бачив і уявити собі не міг, нині перебуває в Бад-Беделігу на конференції Християнських підприємців, де має виступати з головною доповіддю та керувати дискусією.

10.40. Дзвінок Катаріни, яка спитала, чи справді я сказав те, що надруковано в ГАЗЕТІ. Зрадівши нагоді дати пояснення, я розповів, як стояла справа, і вона сказала (записано з пам'яті) приблизно таке: "Я вам вірю, вірю, тепер я знаю, як працює ця наволоч. Сьогодні вранці вони добралися навіть до моєї тяжко хворої матері, до Бреттло та ще декого". На моє запитання, звідки вона телефонує, Катаріна відповіла: "Від Ельзи, а зараз я маю знов іти на допит".

11.00. Дзвінок Алоїса, який — я відчув це вперше, а ми знайомі двадцять років — був схвильований і наляканий. Він сказав, що я повинен негайно вернутися, аби виступити його поручником в одній дуже дражливій справі. Він має зараз виголосити доповідь, потім обідати з підприємцями, далі вести дискусію, а ввечері брати участь в одній дружній зустрічі, але між 7.30 і 9.30 він може приїхати до нас додому, звідки вже й подасться на оту дружню зустріч.

11.30. Труда так само вважає, що ми повинні негайно виїхати й заступитися за Катаріну. З її іронічної усмішки бачу, що у неї вже готова (як, зрештою, й завжди) відповідна теорія про Алоїсові ускладнення.

12.15. Замовив квитки, склав речі, сплатив за рахунком. Після неповних сорока годин відпустки беремо таксі до І. Там від 14.00 до 15.00 перечікували на аеродромі туман. Довга розмова з Тру дою про Катаріну, до якої — Труда це знає— я дуже прив'язаний. Згадували й про те, як ми підбадьорювали Катаріну, щоб вона не була такою скутою, щоб забула про своє нещасливе дитинство та невдалий шлюб. Про те, як ми старались побороти її гордість, коли заходила мова про гроші, та надати їй з нашого рахунку дешевшу позику, ніж у банку. Навіть наше пояснення, що, коли вона замість 14 %, які бере банк, дасть нам 9 %,— а це зовсім не принесе нам збитку, зате вона заощадить чимало грошей,— її не переконало. Ми ж бо так зобов'язані їй: відколи вона, завжди спокійна й привітна, дуже ощадно веде наше господарство, не тільки значно поменшали наші видатки,— вона надала нам обом змогу цілком присвятити себе роботі, що навряд чи можна перевести на гроші. Вона звільнила нас від п'ятирічного безладу, що так обтяжував наш шлюб і нашу роботу.

А що туман не рідшав, ми близько 16.30 вирішуємо їхати поїздом. За Трудиною порадою я не телефонував Алоїсові Штройбледеру. Дістаємося на таксі до вокзалу, де встигаємо на поїзд о 17.45 на Франкфурт. Поїздка препоганюща — нудота, нервозність. Навіть Труда поважна й схвильована. Вона передчуває велику біду. Геть виснажені, робимо пересадку в Мюнхені, де беремо місця в спальному вагоні. Ми обоє завбачаємо прикрощі з Катаріною й, через неї, неприємності з Людвігом та Штройбледером.

23

У суботу вранці, геть виснажені й змордовані, вони вже на вокзалі, місто все ще по-карнавальному веселе, і відразу на пероні — ГАЗЕТА: знов на першій шпальті Катаріна, цього разу вона спускається в супроводі службовця кримінальної поліції в цивільному сходами поліційного управління.

€ НАРЕЧЕНА ВБИВЦІ ВСЕ ЩЕ ВПИРАЄТЬСЯ! ЖОДНИХ ВІДОМОСТЕЙ ПРО МІСЦЕПЕРЕБУВАННЯ ГЕТТЕНА! ПОЛІЦІЯ В ПАНІЦЬ.

Труда купила один примірник, і вони мовчки поїхали в таксі додому, а коли він, поки Труда відмикала двері, розраховувався, таксист, тицьнувши пальцем на ГАЗЕТУ, мовив: с Там і про вас написано, я вас одразу впізнав. Адже ви адвокат і роботодавець цієї хвойдочки". Він дав забагато чайових, і водій, чия усмішка була зовсім не така зловтішна, як голос', відніс валізи, сумку та лижі до передпокою, привітно мовивши на розстання: "Бувайте!"

Увімкнувши кавоварку, Труда милась у ванній. ГАЗЕТА лежала на столі у вітальні, і там же — дві телеграми: одна від Людінга, друга від Штройбледера. Від Людінга: "М'яко кажучи, розчаровані відсутністю контакту. Людінг". Від Штройбледера: "Не можу повірити, щоб ти мене підвів. Негайно чекаю дзвінка. Алоїс."

Була саме восьма година п'ятнадцять хвилин — майже точно той час, коли Катаріна подавала сніданок: завжди гарно накритий стіл, квіти, свіжа скатертина й серветки, хліб, булочки, мед, яйця і кава, а для Труди — грінки та апельсиновий джем.

Навіть Труда, принісши кавоварку, тарілочку сухих хлібців, мед і масло, стала майже сентиментальною. "Ніколи більше так не буде,— мовила вона,— ніколи. Доконають дівчинку. Якщо не поліція, то ГАЗЕТА, а коли ГАЗЕТА втратить до неї інтерес, за неї візьмуться люди. Іди сюди, спершу прочитай ось це, а далі вже телефонуй панам відвідувачам". Він прочитав:

"ГАЗЕТІ, яка завжди старається якнайдокладніше інформувати вас, пощастило зібрати нові дані про вдачу Блум та її туманне минуле. Репортерам ГАЗЕТИ вдалося розшукати тяжко хвору матір Катаріни Блум. Спершу вона поскаржилась, що дочка давно не навідувала її. Потім, ознайомлена з неспростовними фактами, сказала: "Гак і мало

статися, цим і повинно було скінчитися*. її колишній чоловік, простодушний робітник-текстильник, з яким Блум розлучена, бо зловмисне кинула його, з іще більшою готовністю поінформував ГАЗЕТУ. "Тепер,— сказав він, ледве стримуючи сльози, я врешті знаю, чому вона втекла від мене. Чому кинула мене. Ось що вона виробляла. Тепер мені все зрозуміло. їй було не досить нашого скромного щастя. їй кортіло здертися вище, а де ж чесному, скромному робітникові взяти "порше"? Може (мудро додав він), ви перекажете читачам ГАЗЕТИ мою пораду: ось тут і кінчаються хибні уявлення про соціалізм. Я питаю вас і ваших читачів: яким чином служниці дістаються такі багатства? Адже чесно їх не заробиш. Тепер я знаю, чому завжди боявся її радикальності й ворожого ставлення до церкви, і я благословляю рішення Всевишнього не дарувати нам дітей. А коли я до того ж дізнаюся, що пестощі вбивці й грабіжника були їй любіші за мою нехитру відданість, то з'ясовується і цей бік справи. І все ж я хочу закликати її: моя маленька Катаріно, краще б ти залишилася зі мною. За якісь роки ми б також розжилися на статки і невелику машину; я, звичайно, ніколи не зміг би запропонувати тобі € порше"* а тільки скромне щастя, що його може дати чесний трудівник, який не довіряє профспілкам. Ох, Катаріно..."

На останній сторінці під заголовком "Подружжя пенсіонерів вражене, але не здивоване" Блорна побачив відкреслену червоною рискою шпальту:

"Пенсіонер, штудієндиректор д-р Бертольд Гіперц і пані Ерна Гіперц вражені діяльністю Блум, але "не особливо здивовані". Співробітниця ГАЗЕТИ розшукала їх в Лемго у заміжньої дочки, яка керує там санаторієм; філолог-антич-ник і історик Гіперц, у якого Блум працює три роки, сказав: "Радикальна у всіх відношеннях особа, яка нас хитро обдурила".

(Гіперц, якому потім зателефонував Блорна, присягався, що сказав таке: "Якщо Катаріна радикальна, то вона радикально послужлива, хазяйновита й розумна,— чи, може, я дуже вже помиляюсь, але ж у мене сорокарічний досвід педагога, і я рідко помилявся").

Продовження першої шпальти:

"Геть приголомшений, колишній чоловік Блум, якого ГАЗЕТА навідала в зв'язку з репетицією барабанщиків і дудариків, відвернувся, щоб приховати сльози. Інші члени корпорації також повідвертались, як висловився селянин-ста-рожил Меффельс, із жахом від Катаріни, яка завжди вирізнялася дивацтвами й прикидалася недоторкою. У кожному разі, нехитрі карнавальні радощі чесного робітника зіпсовано".

На довершення вміщено фотографію пана Блорни і Труди в садку біля плавального басейну. Підпис: "Яку роль грав жінка, відома раніше як "червона Труда", і її чоловік, що принагідно називає себе "лівим". Високооплачуваний адвокат-консультант промислових фірм д-р Блорна з дружиною Трудою біля плавального басейну шикарної вілли".

Тут належить, послуговуючись гідротехнічним терміном, зробити таке собі "протилежне підпертя", щось на взірець того що в кіно й літературі зветься ретроспективою: від суботнього ранку, коли подружжя Блорнів, украй пригнічене й розстроєне, повернулося з відпустки, до ранку в п'ятницю, коли Катаріну знову привезено на допит до полі цінного управління; цього разу її везли пані Плецер та зовсім легко озброєний літній службовець, і то не з її помешкання, а від пані Вольтерсгайм, до якої Катаріна приїхала десь о п'ятій годині ранку власною машиною. Пані Плецер і не приховувала, що їй відомо, де вони знайдуть Катаріну: не вдома, а у Вольтерсгаймів. (В ім'я справедливості треба ще раз згадати жертви й злигодні подружжя Блорнів: перервану відпустку, поїздку на таксі до аеродрому в І., затримку через туман. Таксі до вокзалу. Поїзд до Франкфурта, пересадку в Мюнхені. Тряску в спальному вагоні,— і рано-вранці, ледве дісталися додому — ГАЗЕТА! Згодом — звичайно, надто пізно — Блорна жалкував, що замість Катаріни — адже він добре знав від молодика з ГАЗЕТИ, що вона на допиті,— не зателефонував Гахові).

Всім, хто в п'ятницю брав участь у другому допиті Катаріни — Медінгові, пані Плецер, прокурорам д-ру Кортену й Гахові, протоколістці Анні Локстер, роздратованій чутливістю Блум до слів,— "викобенюється!"

такий був її присуд,— всім упав у око просто-таки райдужний настрій Байцменне. Він зайшов до зали засідань, потираючи руки, з Катаріною обходився запобігливо, вибачився за "деякі грубощі", винна, мовляв, не його посада, а вдача, такий він, бг.чте, невихова-ний, і насамперед узявся за складений список конфіскованих речей. В останньому фігурували:

1. Невеличкий потертий зелений записник малого формату, який містив самі тільки телефонні номери — їх досі було перевірено й нічого підозрілого не виявлено. Як видно, Катаріна користувалася цим записничком уже близько десяти років. Експерт-графолог, який шукав письмові сліди Геттена (Геттен, крім усього іншого, дезертирував з бундесверу й працював у одній конторі, отже, залишив чимало письмових слідів), назвав розвиток її почерку зразковим. В шістнадцять років дівчина занотувала номер телефону м'ясника Герберса, в сімнадцять — лікаря д-ра Клютена, в двадцять — д-ра Фенерна, ще пізніше — номери та адреси кулінарів, ресторанів,

2. Вилиски з рахунку в ощадкасі, з проставленими на берегах — як це точно встановлено — рукою Блум переведеннями й списаннями. Надходження, списання — все вірно, жодна сума не викликала підозри. Те саме можна сказати й про всякі бухгалтерські викладки, позначки та сповіщення в невеличкому швидкозшивачі, де вона збирала свої зобов'язання й розрахунки з фірмою "Гафтекс", від якої придбала свою "Елегантну оселю над річкою". Якнайретельніше було перевірено її податкові декларації, податкові повідомлення, податкові платежі,— фінансовий експерт, який потім переглянув їх, ніде не виявив бодай якоїсь "прихованої значної суми". Особливе значення Байцменне надавав перевірці її фінансових операцій за останні два роки, що їх він жартома називав "періодом чоловічих відвідин". Анічогісінько. Виявилось тільки, що Катаріна щомісяця переказувала матері 150 марок та доручила за абонементом фірми Кольтер в Куїрі догляд за могилою батька в Геммельсбройху. Купівля меблів, хатнього начиння, одягу, білизни, рахунки за бензин — геть усе перевірено, і ніяк до чогось прискіпатись. Повертаючи Байцменне папери, фінансовий експерт сказав: "Слухай-но,

друзяко, коли вона вийде на волю й шукатиме роботи, дай мені знати. Таку людину завжди шукаєш і не знаходиш". І в телефонних рахунках Блум не знайдено нічого підозрілого. А міжміські переговори вона, як видно, навряд чи вела.

Зауважено також, що час від часу Катаріна Блум переказувала на дрібні видатки невеликі суми — від 15 до ЗО марок — своєму братові Курту, який саме відбував строк за крадіжку із зломом.

Церковних податків Блум не платила. Згідно з її фінансовими документами, вона ще дев'ятнадцятилітньою, у 1966 році вийшла з католицької церкви.

3. Ще один маленький записничок із різними нотатками, переважно всякими обчисленнями, мав чотири графи: перша — для домашнього господарства Блорни із занотованими видатками та підрахунками на закупи продуктів, засобів для чистки та миття, на хімчистку та пральню. При цьому встановлено, що білизну Катаріна прасувала сама.

В другу графу заносились відповідні видатки та підрахунки по домашньому господарству Гіперців.

Третя графа велась по домашньому господарству самої Блум, де видатки були дуже скромні, траплялись місяці, коли на харч витрачалось усього ЗО—50 марок. Щоправда,

на часто ходила в кіно — не маючи телевізора — й подеколи купувала собі шоколад, навіть цукерки.

Четверта графа містила прибутки й видатки, пов'язані з одноразовими роботами Блум, купівлею та чисткою професійного одягу та пайові внески за "фольксваген". Коли дійшли до рахунків за бензин, то втрутився Байцменне й на загальний подив люб'язно спитав, чому такі порівняно великі видатки на бензин, які, до речі, відповідають надто

великим цифрам на спідометрі. Адже встановлено, що відстань до Блорни й назад складає десь 6 кілометрів, до Гіперца і

назад_близько 8, до пані Вольтерсгайм — якісь 4 км, тож

якщо пересічно, за найщедрішими розрахунками, виходити з однієї разової роботи на тиждень і додати сюди, так само за дуже щедрими розрахунками, ще 20 км та поділити їх на всі дні тижня, що дасть іще по 3 км, то вийде десь 21—22 км денно. Напевно, вона не щодня навідувала пані Вольтерсгайм, але на це заплющмо очі. Отже, виходить до 8000 км річно; як свідчить письмова угода з кухарем Клормером, вона, Катаріна Блум, придбала "фольксваген" два роки тому, і спідометр показував 56 000 км. Якщо сюди додати 2Х8000, то нині на спідометрі має бути близько 72 000 км, насправді ж він показує майже 102 000 км. Щоправда, відомо, що час від часу вона навідувала матір у Геммельсбройху, а згодом — у санаторії в Куїр-Гохзакелі, либонь, подеколи й свого брата у в'язниці, однак відстань до Геммельсбройха або Куїр-Гохзакеля й назад дорівнює приблизно 50 км, а до її брата — десь із 60 км, і якщо виходити з однієї та — при щедрих розрахунках — двох поїздок місячно, а її брат сидить лише півтора року,— доти він жив у матері в Геммельсбройху,— то, помноживши на все ті самі два роки, матимемо ще 4000—5000 км, а решта 25 000 км так і не з'ясовані, так і не пояснені. Куди ж це вона їздила так часто? Можливо, вона,— він, повірте, не хоче знову робити грубі натяки, але ж вона повинна зрозуміти його запитання,— чи вона де-небудь (де саме?) зустрічалася з кимось — з одним чи з кількома?

Не лише Катаріна, а й усі присутні слухали, мов зачаровані, але й водночас ошелешені, оці розрахунки, що їх Байцменне викладав їм лагідним голосом, і здавалось, ніби Блум сприймала пред'явлені їй викладки не роздратовано, а тільки напружено і теж трохи ошелешено та зачаровано, бо поки він говорив, вона не думала, як пояснити оці 25 000 км, а хотіла просто собі самій з'ясувати, куди, коли й чому вона їздила. Іще тоді, коли Катаріна сідала на допит, вона не була більше неприступною, скорше "лагідною", наче навіть боязкою, випила чай, не

наполягала на тому, щоб самій за нього заплатити. А тепер, коли Байцменне скінчив свої запитання та розрахунки, залягла — як засвідчив багато хто, майже всі присутні — мертва тиша, начебто вони відчули, що, виходячи тільки з одного факту, якого — коли б не оці рахунки на бензин — можна було б і не помітити, хтось отут дійсно проник у інтимну таємницю Блум, чиє життя досі поставало таким незатьмареним.

"Так,— мовила Катаріна Блум, і від цієї хвилі її свідчення стали записувати в протокол, в якому вигляді й далі існують,— справді, я щойно подумки підрахувала, що отак виходить понад ЗО кілометрів денно. Досі я ніколи над цим не замислювалась, ніколи не прикидала й видатки, а їздила просто так, навмання, без жодної мети, тобто мета виникала якось сама по собі, тобто я їхала в будь-якому напрямку, який визначався сам собою, на південь — у бік Кобленца, або на захід — у бік Ахена, або вниз — до— Нижнього Рейну. Не щодня. Я не можу сказати, як часто і на які відстані. Здебільше тоді, коли йшов дощ, і в мене був вільний вечір, і я була одна. Ой ні, вношу поправку в своє свідчення: я їздила тільки тоді, коли йшов дощ,— достоту й не знаю чому. Мушу сказати, що часом, коли мені не треба було їхати до Гіперців і не траплялося разової роботи, я вже о п'ятій годині була вдома і мені не було чого робити. Мені не хотілося часто їздити до Ельзи, надто відколи вона так заприятелювала з Конрадом, а незаміжній жінці йти самій у кіно досить ризиковано. Іноді я заходила до церкви, але не з релігійних міркувань, а тому що там можна посидіти спокійно, проте останнім часом чіпляються і в церквах — і не лише парафіяни. Звичайно, в мене є друзі: той же Вернер Клормер, у якого я купила "фольксваген", і його дружина, та ще інші службовці Клофта, але воно досить важко і найчастіше неприємно приходити самій, надто коли не обов'язково, а ліпше мовити — не беззастережно сприймаєш поважно чи то шукаєш знайомства. Тож краще вже сісти в машину, ввімкнути радіо та й податись, куди очі світять, тільки завжди путівцями, завжди в дощ; найбільше мені подобалися сільські дороги, обсаджені деревами, інколи я втрапляла до Голландії або Бельгії, випивала там кави або пива й повертала додому. Атож. Я це зрозуміла тільки тепер, як ви спитали мене. А якщо ви ще й спитаєте, як часто, то відповім: двічі або тричі на місяць, часом рідше, а

іноді й частіше, і звичайно поїздка тривала кілька годин, поки о дев'ятій або десятій,

то й під одинадцяту годину я поверталася до смерті стомлена додому. Можливо, давався взнаки й страх: я знаю багатьох незаміжніх жінок, які, дивлячись увечері на самоті телевізор, напиваються.

По лагідній усмішці, з якою Байцменне без зауважень вислухав її пояснення, неможливо було вгадати його думки. Він лише кивнув, і якщо й знову потер руки, то, мабуть, тільки тому, що повідомлення Катаріни Блум потвердило одну з його теорій. Якийсь час панувала тиша, начебто присутні були вражені або почувались ніяково; здавалось, ніби Блум уперше ледь відкрила деякі свої таємниці з інтимної сфери. Обговорення решти конфіскованих речей забрало небагато часу.

4. Фотоальбом з о ютографіями людей, яких легко впізнати. Батько Катаріни Блум справляє враження хворобливої й озлобленої людини й видається куди старішим за свій тодішній вік. її мати4, що, як виявилося, хвора на рак і помирає. її брат. Вона сама, Катаріна, в чотири роки, в шість років, у десять — під час першого причастя, наречена — в двадцять, її чоловік, священик з Геммельсбройха, сусіди, родичі, різні фотографії Ельзи Вольтерсгайм, потім один, спершу невстановлений, літній чоловік, дуже бадьорий на вигляд,— виявилось, що це д-р Фенерн, податковий інспектор, який порушив закон. Жодних фотографій особи, яку можна було припасувати до теорій Байцменне.

5. Закордонний паспорт на ім'я Катаріни Бреттло, дівоче прізвище Блум. У зв'язку з паспортом виникли питання про поїздки, й виявилось, що Катаріна ще жодного разу "не виїжджала по-справжньому" і,— якщо відкинути ті кілька днів, коли хворіла,— завжди працювала. Щоправда, Фенер-ни і Блорни платили їй відпусткові, але вона або продовжувала працювати в них, або ж наймалася на тимчасові роботи.

6. Стара коробка з-під шоколадних цукерок. Всередині: кілька листів, майже десяток, від матері, брата, чоловіка, пані Вольтерсгайм. У жодному листі нічого пов'язаного з тим, у чому її запідозрювано. А ще в коробці було кілька любительських фотографій її батька —єфрейтора вермахту, її чоловіка в уніформі барабанщика, кілька листків відривного календаря з приказками, досить велике зібрання власних, писаних рукою рецептів і брошура "Користуйтеся шеррі при готуванні соусів".

7. Палка зі свідоцтвами, дипломами, посвідченнями, всіма документами про розлучення, нотаріальними паперами квартировласника.

8. Три в'язки ключів, досі перевірених: від її власної квартири та шаф, від квартир Блорни та Гіперца.

Встановлено й записано до протоколу, що у вищеназваних речах не виявлено нічого підозрілого; пояснення Катаріни Блум про витрачений бензин та наїждже ні кілометри прийнято без зауважень.

І тільки в цю хвилю Байцменне дістав із кишені оздоблену діамантами рубінову каблучку, яка, мабуть, лежала там просто так, бо перш ніж подати каблучку Катаріні, він потер її об рукав.

— Вам знайома ця каблучка?

— Так,— відповіла вона без вагань і ніяковості.

— Це ваша каблучка?

— Так.

— Ви знаєте, скільки вона коштує?

— Точно не знаю. Але щось недорого.

— То слухайте,— приязно мовив Байцменне,— ми її оцінили, до того ж задля певності не тільки у нашого експерта в управлінні, але й додатково,— щоб у жодному разі не поставитись до вас несправедливо, — у ювеліра в місті. Каблучка коштує від восьми до десяти тисяч марок. Ви не знали цього? Я навіть вірю вам, але ви повинні пояснити мені, як вона до вас потрапила. Коли провадиться слідство в справі звинуваченого в грабунку й серйозно запідозрюваного у вбивстві злочинця, така каблучка не дрібниця і не особиста інтимна обставина, як сотні зайвих кілометрів, багатогодинні автомобільні поїздки під дощем. Від кого ви дістали каблучку — від Геттена чи якогось відвідувача, чи, може, Геттен — не той відвідувач, і якщо ні, то куди ви як відвідувачка,— дозвольте вже мені цей жартливий епітет,— їздили в дощ за тисячі кілометрів? Нам не важко встановити, у якого ювеліра куплено або вкрадено каблучку, але я хочу надати вам нагоду, бо вважаю вас не безпосередньою злочинницею, а лише простодушною і трохи романтичною жінкою. Як ви поясните мені, тобто нам, що ви — ви, відома як недоторка чи навіть неприступна особа, прозвана знайомими та друзями "черницею", яка обминає дискотеки, бо там поводяться безпутно, яка розлучилася з чоловіком, бо він зробився "настирливим",— як ви нам поясните, що, познайомившися з оцим Геттеном буцімто тільки позавчора, ви того ж таки дня, можна сказати, не присівши, приводите його до себе додому і там дуже швидко вступаєте з ним — висловімось хоча б так — в інтимні стосунки. Як ви це називаєте? Коханням з першого погляду? Закоханістю? Ніжністю? Визнайте —

якась непогодженість, і вона аж ніяк не може зняти ТУТ Та ще одно... — Він стромив руку до кишені піджака й1Авидобув звідти великого білого конверта, з якого витяг Ть екстравагантний, фіолетовий, з підкладкою кремового кольору конверт звичайного о>ормату.— Цього пустого конверта ми знайшли разом з каблучкою в шухляді вашого нічного столика. Його проштемпельовано 12.02.74 р. о 18.00 у вокзальному поштовому відділенні Дюссельдорфа і адресовано вам. Боже,— мовив наприкінці Байцменне,— якщо ви мали друга і він час від часу навідував

вас, а іноді ви до нього їздили самі, і він писав вам листи й часом дарував щось, то скажіть нам щиро, адже це не злочин. Звинувачення проти вас буде висунуто тільки в тому разі, якщо тут ідеться про Геттена.

Усі присутні розуміли, що Катаріна впізнала каблучку, але вартість прикраси була їй невідома; що знову виникла дражлива тема чоловічих відвідин. Чи відчувала вона сором, що її репутація під загрозою, а чи, може, злякалась, що загроза нависла над кимсь, кого вона не хотіла наражати на небезпеку? Цього разу вона тільки трохи почервоніла. Чи не тому вона не призналася, що дістала каблучку від Геттена, бо знала, що виставляти Геттена кавалером такого розряду безглуздо? Вона зоставалася . спокійною, майже сумирною, розповідаючи для протоколу: "Це правда, що на домашньому балу у пані Вольтерсгайм я танцювала без пам'яті і тільки з Людвігом Геттеном, якого я бачила вперше в житті й чиє прізвище почула тільки під час поліційного допиту в четвер уранці. Я відчула до нього велику ніжність, і він до мене так само. Годині о десятій я залишила помешкання пані Вольтерсгайм і поїхала з Людвігом Геттеном до себе додому. Про те, звідки в мене ця коштовність, я не можу — ні, вношу поправку: не хочу нічого казати. Оскільки вона з'явилась у мене не незаконним шляхом, я не вважаю себе зобов'язаною пояснювати, звідки вона. Відправника показаного мені конверта я не знаю. Либонь, то якийсь рекламний проспект. У професійних гастрономічних колах мене вже трохи знають. Але пояснити, чому рекламного проспекта послано без назви відправника в досить дорогому конверті з вигадливою підкладкою, я не можу. Хотілося б тільки зауважити, що деякі гастрономічні фірми полюбляють створювати враження вишуканості ".

На запитання, чому вона, за її словами, так охоче їздячи автомобілем, того дня поїхала до пані Вольтерсгайм трамваем, Катаріна Блум відповіла, що не знала, багато чи мало вип'є, й визнала за надійніше обійтися без машини. На запитання, чи багато вона п'є та чи буває п'яною, Катаріна відповіла: ні, вона п'є мало, п'яною ніколи не була, крім одного разу, коли в присутності й за ініціативою чоловіка на вечірці корпорації барабанщиків її напоїли якимсь ганусовим настоєм, що

смаком нагадував лимонад. Згодом їй сказали, що ця досить дорога річ — певний засіб напоїти людину. Коли їй заявили, що пояснення, буцімто вона боялася, щоб не випити забагато, непереконливе, адже вона ніколи багато не п'є, і чи, бува, не в тім річ, що вона з Геттеном просто домовилася заздалегідь, тобто знала, що їм машина не буде потрібна, бо вони поїдуть назад його машиною, вона, похитавши головою, відказала, що все було саме так, як вона посвідчила. Вона якраз мала настрій напитися, однак усе ж не напилася.

Залишалося з'ясувати ще один пункт до обідньої перерви: чому вона не має ощадної або чекової книжки? Чи в неї все ж немає десь особистого рахунку? Ні, іншого рахунку вона не має— тільки в ощадній касі. Всяку, навіть найменшу, що надходила, суму вона відразу використовувала, щоб сплатити кредит, одержаний під великі відсотки; часом відсотки за кредит бувають майже вдвічі більші, ніж відсотки за внесок, а поточний рахунок майже не дає відсотків. Крім того, чекові операції видаються їй надто складними й дорогими. Щоденні видатки, домашнє господарство та машину вона оплачує готівкою.

25

Певні затори, що їх можна назвати і прихованими завадами, неминучі, бо ж не всі джерела можна вкупі й одним рухом відвести й перевести в інше річище в такий спосіб, щоб відразу перед очима постав осушений простір. Проте непотрібних прихованих завад треба уникати, тож тут належить пояснити, чому в цю п'ятницю вранці і Байцменне, і Катаріна були такими лагідними, майже сумирними, а Катаріна навіть лякливою або заляканою. Щоправда, ГАЗЕТА, яку одна доброзичлива сусідка підсунула під двері пані Вольтерсгайм, викликала у обох жінок гнів і обурення, сором і страх, але телефонна розмова з Блорною трохи заспокоїла їх, а що невдовзі по тому, як обидві нажахані жінки переглянули ГАЗЕТУ і Катаріна поговорила з Блорною по телефону, появилася пані Плецер і відверто признала-

Катарінине помешкання, звичайно, перебуває під на-гпяп м тому вона й знала, де шукати Катаріну, і що тепер їм б на жаль,— на жаль, разом із пані Вольтерсгайм,— іти Т*>6 пит то відверте й приязне поводження пані Плецер "а сунуло на другий план викликаний ГАЗЕТОЮ жах і в Катаріні ожила радість від нічної події: їй зателефонував Людвіг, зателефонував звідти] Він був такий милий, що вона нічого не розповіла йому про свою лиху пригоду, щоб у нього не з'явилося почуття, ніби він став причиною якихось нещасть. Вони й цього разу не говорили про кохання, саме це вона йому — ще коли вони їхали машиною до неї додому — категорично заборонила. Ні, ні, у неї все гаразд, певна річ, вона б воліла бути в нього, з ним, назавжди або ж принаймні надовго, певна річ, краще навіть вічно, вона за карнавал відпочине і ніколи більше не стане танцювати з іншим чоловіком, крім нього, і ніколи інакше, як по-південно-американсь-кому, і тільки з ним, хоч хай там що. Він дуже добре влаштований і забезпечений, а що вона заборонила йому говорити про кохання, він усе ж хоче сказати, що вона йому дуже-дуже-дуже подобається, і коли-небудь — а коли, він поки що не знає, можливо, за кілька місяців, а може, й за рік, або навіть за два,— він забере її, куди — і сам поки що не знає. І далі все ось так — як звичайно розмовляють по телефону люди, відчуваючи одне до одного глибоку ніжність. І жодного слова про інтимні справи, тим паче про ту подію, яку Байцменне (або, що видається чимдалі ймовірнішим, Гах) так вульгарно пойменував. І далі отак. Те, що кажуть одне одному люди, перейняті ніжністю. Досить довго. Цілісіньких десять хвилин. Або, може, й довше, сказала Ельзі Катаріна. Що ж до конкретного словникового запасу обох ніжних співрозмовників, то можна назвати відомі сучасні кінофільми, де подовгу і явно беззмістовно патякається по телео юну частенько через далеку відстань.

Ця телефонна розмова, яку Катаріна вела з Людвігом, стала причиною розслаблення Байцменне, його приязні та лагідності, і якщо він здогадувався, чому Катаріна облишила свою пихату впертість, то сама Катаріна, звичайно, не могла здогадатися, що він веселий через те саме, хоча й з інших міркувань. (Тож хай цей знаменно-визначний факт стане приводом для того, щоб телео>онувати частіше, в крайньому разі без ніжного перешепту, адже ж ніколи не знаєш, кому насправді принесеш

радість отакою телефонною розмовою). Але Байцменне була відома причина Катаріниної боязкості, оо ж він знав і про наступний анонімний дзвінок.

Прохання до читачів не шукати джерел довірчих даних, наведених у цьому розділі: йдеться лише про прорив у загаті бічної калюжі; по-дилетантському насипану греблю вода прорве й витече раніше, ніж зруйнується слабка гатка й спаде вся напруга.

26

Щоб не виникло жодних непорозумінь, треба сказати, що і Ельза Вольтерсгайм і Блорни, природно, знали, що Катарі-на справді порушила закон тим, що допомогла Геттену зникнути непомітно з її квартири; сприяючи його втечі, вона робилась співучасницею певних злочинів, хоч навіть і не знала в даному випадку, яких саме! Ельза Вольтерсгайм твердила їй про це незадовго перед тим, як пані Плецер забрала обох на допит. Блорна скористався з першої ж нагоди, щоб розтлумачити Катаріні карність її дій. Ні перед ким не слід приховувати й те, що Катаріна сказала пані Вольтерсгайм про Геттена: "Боже мій, він саме той, кого я мала зустріти; я б пішла за нього й народила йому купу дітей — хай би навіть довелося чекати роки, доки він вийде з буцегарні ".

27

Допит Катаріни Блум можна було вважати закінченим, вона тільки має бути готова до зіставлення свідчень решти учасників танцювальної вечірки у Вольтерсгайм. Необхідно було з'ясувати одне питання, вельми істотне в зв'язку з теорією Байцменне про наявність домовленості та змови, бо ж яким чином Людвіг Геттен опинився на домашньому балу у пані Вольтерсгайм?

Катаріні Блум надано вибір: податися додому або ж чекати в якомусь прийнятному для неї місці, але вона відмовилась іти додому, бо, мовляв,

помешкання викликає в неї огиду, вона воліє чекати в камері, поки допитуватимуть пані Вольтерсгайм, а потім разом піти до тієї додому. І тільки в цю хвилю Катаріна дістала з торбинки обидва випуски ГАЗЕТИ й спитала, чи не може держава — так вона висловилася — зробити щось, аби захистити її від цього бруду й повернути їй утрачену честь. Вона тепер дуже добре знає, що її допит був цілком обгрунтованим, хоча й не розуміє, для чого оце порпання в найменших подробицях її життя, а ще вона ніяк не може збагнути, яким чином подробиці допиту,— скажімо, відвідини одного пана могли стати надбанням ГАЗЕТИ, та й усі ці брехливі й обманним шляхом роздобуті свідчення. Тут втрутився прокурор Гах, сказавши, що в зв'язку з величезним громадським зацікавленням справою Геттена належало, звичайно, дати повідомлення в пресу; прес-коно>еренції поки що не було, та її, мабуть, не уникнути через хвилювання та страх, викликаний втечею Геттена — втечею, якій вона, Катаріна, сприяла. А втім, завдяки своєму знайомству з Геттеном, вона стала тепер "історичною особою", а отже, об'єктом зрозумілої громадської цікавості. Образливі й, можливо, наклепницькі деталі вона може оскаржити в порядку приватного звинувачення, і як виявиться, що із слідчих органів "просочується інформація", то вона може бути певна, що вони заявлять протест з приводу порушення закону й допоможуть їй добитися свого права. По тому Катаріну Блум відведено до камери. Від пильноі варти відмовились і приставили до неї лише молоду неозброєну співробітницю поліції, Ренату Цюндах, яка згодом розповіла, що Катаріна Блум увесь цей час, тобто години зо дві з половиною знай читала й перечитувала обидва випуски ГАЗЕТИ. Вона відмовилась від чаю, хліба, від усього, причому не агресивно, а "майже приязно, тільки з якоюсь апатією". Всякі розмови про моду, фільми, танці, що їх вона, Рената Цюндах, заводила, аби відвернути Катаріну, не були підтримані.

Тоді, щоб допомогти оцій Блум, яка просто-таки розлючено вчепилася в ГАЗЕТУ, вона на якийсь час передала варту колезі Гюфтенові і принесла з архіву повідомлення інших газет, де цілком об'єктивно розповідалося про обставини справи, допит Блум та про її можливу роль. А на третій і четвертій сторінках подивувались коротенькі повідомлення, де навіть прізвище Блум наводилось не цілком, а мовилося тільки про

таку собі Катаріну Б., домашню робітницю. Наприклад, "Огляд" дав інформацію всього в десять рядків і, зрозуміло, без фотографії, де йшлося про нещасливий збіг обставин у однієї геть незаплямованої особи. Усе це — а їй принесли аж п'ятнадцять газетних вирізок — її не заспокоїло, і вона лише сказала: "Та хто ж їх читає? Всі, кого я знаю, читають ГАЗЕТУ!"

Щоб з'ясувати, яким чином Геттен зумів пройти на домашній бал пані Вольтерсгайм, спершу допитано саму пані Вольтерсгайм, і відразу стало очевидно, що пані Вольтерсгайм настроєна до всієї, що провадила допит, колегії коли й не відверто вороже, то, в кожному разі, ворожіше, ніж Блум. Вона посвідчила, що народилася в 1930 році, тобто їй 44 роки, незаміжня, за фахом економка, без диплома. Перш ніж дати свідчення у справі, вона "байдужним, сухим, мов порох, голосом, що виказало її обурення дужче, ніж якби вона лаялась або кричала", висловила свою думку про обходження ГАЗЕТИ з Блум, а також про те, що отакій пресі передаються подробиці допиту. Вона розуміє, що необхідно з'ясувати роль Катаріни, але ж, скажіть, чи можна "руйнувати молоде життя". Вона знає Катаріну від дня її народження і бачить, як від учорашнього дня оце руйнування та розгубленість приносять свої плоди. Вона не психолог, але те, що Катаріна втратила всякий інтерес до свого помешкання, яке так любила й задля якого стільки працювала, неабияк її тривожить.

Спинити обвинувальний потік слів пані Вольтерсгайм було неможливо, навіть Байцменне не мав успіху, тільки один раз йому вдалося урвати її докором, що вона приймала в себе Геттена, а вона відповіла на це, що не знала навіть його прізвища, а сам він не відрекомендувався і не був відрекомендований їй іншими. Вона тільки знає, що в ту саму середу він появився десь о 19.30 у супроводі Гетти Шоймель разом з її подругою Клаудією Штерм, а її, в свою чергу, супроводив якийсь чоловік, перебраний за шейха, про якого вона знає тільки те, що його називали Карлом, і який поводився потім досить дивно. Про домовленість Катаріни з цим Геттеном не може бути й мови, і пані Вольтерсгайм ніколи доти не чула його імені, а Катарінине життя відоме їй до найменших подробиць. Щоправда, їй довелося признатися,

що вона нічого не знає про "дивні автомобільні поїздки" Катаріни, чиї відповідні свідчення їй показали, що завдало вирішального удару по її твердженню, буцімто всі подробиці Катарініного життя їй відомі. Запитання про відвідувача збентежило її, однак вона відповіла: якщо Катаріна нічого не сказала про це, то й вона відмовляється говорити. Вона може зауважити тільки те, що то "досить непристойна справа", і "коли я кажу "непристойність", то маю на увазі не Катаріну, а відвідувача". Уповноважить її Катаріна,— вона скаже геть е що знає; вона відкидає ту можливість, що Катарінині Уолооожі мають стосунок до цього пана. Та згадуваний пан є, аіе якщо вона не бажає говорити про нього, то лише тому, vn4e виставити його на глум. Хоч би там як, а роль

і її О НЄ лО"с . ...

Катаріни в обох випадках — і Геттена, і відвідувача,— поза всяким сумнівом, шляхетна. Катаріна завжди була працьовита чесна й трошки боязка, точніше сказати: залякана, а в дитинстві навіть побожна і благочестива. Але згодом її матір, церковну прибиральницю в Геммельсбройху, неодноразово звинувачували в нечесності, а якось раз навіть спіймали на гарячому: вкупі зі служкою вона пила в ризниці церковне вино. З цього зробили "оргію" й зчинили скандал, а пастор став погано обходитися з Катаріною в школі. Атож, пані Блум, Катарінина мати, була дуже нестійка людина, час від часу запивала, але ж уявіть собі цього вічно буркотливого, хирлявого чоловіка — Катарініного батька, котрий повернувся з війни цілковитою руїною, а ще озлоблену матір і, можна сказати, злощасного брата. їй відома також історія невдалого Катарініного шлюбу. Вона відраювала ту з самого початку, а Бреттло — хай їй дарують на слові — типовий слимак, що плазує на череві перед усякою світською і церковною владою, та ще й бридкий хвалько. Катарінин шлюб став утечею з моторошної домашньої атмосфери, і щойно вона спекалася цієї атмосфери й нерозсудно взятого шлюбу, як, усім це відомо, зробилась чудовою людиною. її фахові здібності понад усякі сумніви, що саме вона, Вольстергайм, може не тільки усно, але й у разі такої потреби, письмово потвердити: вона член екзаменаційної комісії ремісничої палати. В час теперішнього розвитку

нових форм приватної та офіційної гостинності, яка чимраз дужче схиляється до так званого "організованого буфета", шанси такої жінки, як Катаріна Блум, котра має прекрасну організаторську, кальку ля торську та естетичну підготовку й досвід, зростають.

Проте якщо тепер ГАЗЕТА не виправить становища, то одночасно з утратою зацікавлення до своєї квартири Катаріна, звичайно, втратить зацікавленість і своїм фахом. З цього пункту пані Вольтерсгайм розтлумачили, що на поліцію чи то прокуратуру не покладається "здійснювати кримінально-правове переслідування певних безперечно порочних методів журналістики". Не можна легковажно зазіхати на свободу ДРУку, але вона може бути певна, що окреме звинувачення буде розглянуто за всіма правилами і буде висловлено протест про правопорушення, пов'язане з використанням незаконних джерел інформації. З полум'яною, можна сказати, промовою на захист свободи преси й таємниці інформації виступив молодий прокурор д-р Кортен, який поряд з цим особливо наголосив, що коли людина не вчащає до поганого товариства або не заводиться з ним, то вона не дає жодного приводу пресі для кривого тлумачення.

А ось такі факти, як, для прикладу, поява Геттена і горезвісного Карла, перебраного за шейха, уможливлюють висновок про дивну безпечність при спілкуванні з людьми. Тут йому ще не все ясно, і він сподівається, допитавши обох, що потрапили до будинку або й злапаних там, молодих дам, дістати принаймні пояснення. А їй, пані Вольтерсгайм, не можна не закинути, що вона не надто вибаглива, вибираючи своїх гостей. Пані Вольтерсгайм не могла дозволити собі вислуховувати повчання від людини, значно молодшої за себе, й пояснила, що вона запросила обох молодих дам, запропонувавши тим прийти зі своїми друзями, і далека від думки питати у друзів своїх гостей посвідчення особи та довідки з поліції про благонадійність. їй довелося вислухати зауваження й узяти собі до відома, що вік тут нічого не важить, а важить тільки становище прокурора д-ра Кортена. Хоч би там як, а тут розслідується серйозний, тяжкий, якщо не найтяжчий кримінальний злочин, до якого причетний Гет-тен. І вона повинна залишити на розсуд

представника держави, які деталі і які повчання вважати суттєвими. Відповідаючи на повторне запитання, чи не можуть Геттен і відвідувач бути однією особою, Вольтерсгайм відказала: ні, таке геть відкидається. А що на запитання, чи знає вона відвідувача особисто, чи бачила його, чи будь-коли зустрічалася з ним, їй довелося відповісти заперечно, та оскільки їй не було відомо і про таку подробицю, як дивні автомобільні поїздки, то присутні лишилися невдоволені допитом, і її поки що нелюб'язно відпущено. Видимо роздратована, вона, перш ніж залишити приміщення, зажадала, аби було занесено до протоколу, що перебраний за шейха Карл видався їй принаймні таким же підозрілим, як і Геттен. У всякому разі, він у вбиральні весь час виголошував монологи й зник, не попрощавшись.

29

Оскільки було встановлено, що Геттена привела на вечір сімнадцятирічна продавщиця Герта Шоймель, то наступну допитано її. Вона була очевидячки налякана, зауважила, що ніколи не мала справи з поліцією, але все ж дала досить ігоийнятне пояснення свого знайомства з Геттеном. Ось її свідчення: "Я меншаю разом з моєю подругою Клаудією Штерм робітницею шоколадної фабрики, в однокімнатній квартирі з кухнею та душем. Обидві ми з Куїр-Офтерсброй-ха й обидві доводимося далекими родичками і пані Вольтерсгайм, і Катаріні Блум (хоча Шоймель намірилась була полетіти докладніше, які саме вони далекі родички, й уже заходилася називати дідусів та бабусь, які доводилися братами й сестрами в перших і в других іншим дідусям та бабусям, їй запропонували не уточняти коліна споріднення, визнавши вислів "далекі родички" за достатній). Ми називаємо пані Вольтерсгайм тіткою і вважаємо Катаріну сестрою в перших. Того вечора, в середу, 20 лютого 1974 року, обидві ми, Клау-діа і я, перебували в деякій скруті. Ми обіцяли тітці Ельзі привести до неї на невеличке свято наших друзів, бо інакше бракуватиме партнерів. Однак мого друга, що нині служить у бундесвері, точніше — в саперних військах, несподівано було знов призначено в наряд, і, дарма що я радила йому просто втекти, мені не пощастило умовити його: він уже не раз тікав, тож боявся великої дисциплінарної

покари. Клауді-їн друг під той час уже стільки хильнув, що ми змушені були вкласти його в постіль. Тоді ми вирішили піти до кав'ярні Полкт і підчепити там яких-небудь симпатичних хлопців, бо ж не хотіли осоромитись перед тіткою Ельзою. На карнавал у кав'ярні Полкт завжди весело. Там зустрічаються до і після вечірок, до і після засідань, і можна бути певною, що завжди застанеш багато молоді. Надвечір настрій у кав'ярні Полкт був уже піднесений. Оцей молодик, що його, як я оце тільки дізналась, звуть Людвіг Геттен і якого розшукують як небезпечного злочинця, двічі запросив мене до танцю, і, танцюючи з ним удруге, я спитала, чи не бажає він піти зі мною на вечірку. Він одразу радісно погодився. Сказав, що він тут проїздом, ніде не зупинився і навіть не знає, де провести вечір, тож охоче піде зі мною. Саме коли я, можна сказати, домовилась із цим Геттеном, Клаудіа танцювала поряд зі мною з якимсь чоловіком у костюмі шейха, і вони, певно, чули нашу розмову, бо шейх, якого, як я довідалася згодом, звуть Карлом, відразу жартівливо-боязким тоном спитав у Клаудії, чи не знайдеться на цій вечірці містечка й для нього: так само самотній і не знає до пуття, куди приткнути себе. Отже, ми, вважайте, досягли своєї мети і невдовзі по тому поїхали до тітки Ельзи в Людвіговій — вибачте, я маю на увазі пана Геттена — машині. Це був "порше", не вельми зручний для чотирьох пасажирів, але ж і їхати було недалеко. На запитання, чи Катаріна Блум знала, що ми підемо до кав'ярні Полкт підчепити когось, я відповідаю: так. Вранці я зателефонувала Катаріні на квартиру адвоката Блорни, де вона працювала, і розповіла, що нам з Клаудією доведеться прийти самим, якщо нікого не знайдемо. Я також сказала, що ми підемо до кав'ярні Полкт. Вона була проти й сказала, що ми надто довірливі й легковажні. Адже Катаріна дуже старосвітська щодо таких справ. Тож тим паче мене здивувало, що вона майже відразу цілком заволоділа Геттеном і танцювала з ним цілісінький вечір, начебто вони були знайомі хтозна відколи".

30

Свідчення Герти Шоймель майже слово в слово потвердила її подруга Клаудіа Штерм. Розбіжність у них виникла тільки в єдиному незначному

пункті. А саме: вона танцювала з шейхом Карлом не двічі, а тричі, бо Карл запросив її раніше, ніж Геттен Герту. І її, Клаудію Штерм, так само здивувало, як швидко Катаріна Блум, відома своєю неприступністю, познайомилась, майже подружилася з Геттеном.

31

Довелося допитати ще трьох учасників домашнього балу: текстильного комерсанта Конрада Байтерса, віком 56 років, друга пані Вольтерсгайм, та подружжя Плоттенів, Гедвігу й Георга, віком 36 і 42 років,— за фахом службовців адміністративних закладів. Усі троє однаково описали перебіг вечора — появу Катаріни Блум, появу Герти Шоймель у супроводі Людвіга Геттена і Клаудії Штерм у супроводі перебраного за шейха Карла. А взагалі, вечір був приємний: танцювали, базікали, причім Карл показав себе неабияким дотепником. За словами Георга Плоттена, трохи заважало — якщо можна так сказати, бо ж самі вони напевне цього так не сприймали — "тотальне захоплення Катаріни Блум Людвігом Геттеном". Це надало вечорові якоїсь поважності, майже урочистості, не зовсім підхожої до звичайних карнавальних розваг. Пані Гедвіга Плоттен потвердила, що коли вона після відходу Катаріни й Людвіга пішла на кухню по морозиво, то, здається, теж чула, ніби відрекомендований як Карл шейх проказував монологи в убиральні. До речі, цей Карл невдовзі пішов, по-людськи не попрощавшись.

32

Знову приставлена на допит Катаріна Блум потвердила телефонну розмову з Гертою Шоймель, але, як і раніше, заперечувала, що мала якусь домовленість із Геттеном. І зовсім не Байцменне, а молодший з прокурорів, д-р Кортен, настійно радив їй признатися, що після телефонної розмови з Гертою Шоймель їй зателефонував Геттен і вона винахідливо послала його до кав'ярні Полкт, наказавши заговорити з Шоймель, аби потім ніби випадково зустрітися у Вольтерсгайм. Здійснити такий план було дуже легко, бо Шоймель ексцентрично вбрана шикарна блондинка. Майже геть збайдужівши до всього, Катаріна Блум тільки

похитала головою, як і перше стискаючи в правій руці обидва випуски ГАЗЕТИ. Після цього її відпущено, і вона разом з пані Вольтерсгайм та її другом Конрадом Байтерсом залишила поліційне управління.

33

Обмірковуючи підписані протоколи допитів ще раз, аби перевірити, чи немає якихсь недоглядів, д-р Кортен запитав, а чи не варто було б упритул зайнятися отим шейхом на ймення Карл і розслідувати його вкрай підозрілу роль у цій справі. Його дуже дивує, що й досі не вжито заходів для розшуку "Карла". Адже, зрештою, той Карл появився в кав'ярні Полкт водночас, а то й разом з Геттеном, так само затесався на вечір, тож його роль видається йому, Кортенові, досить загадковою, якщо не підозрілою.

Тут усі присутні вибухнули сміхом, навіть стримана службовка кримінальної поліції Плецер дозволила собі усміхнутися. Протоколістка, пані Анна Локстер, сміялася так вульгарно, аж Байцменне мусив закликати її до порядку. А що Кортен досі не міг уторопати, в чім річ, колега Гах урешті пояснив йому. Невже Кортенові незрозуміло, не впало в очі, що комісар Байцменне навмисне залишив збоку, не згадав шейха? Таж ясно, що він один із "наших", і його буцімто монологи у вбиральні не що інше, як — щоправда, незграбно обставлене — інформування колег через міні-передавач, щоб вони починали стежити за Геттеном і Блум, чия адреса на той час стала, природно, відома. "І ви, звичайно, також розумієте, пане колего, що в карнавал убрання шейха — найкраще маскування, бо ж через само собою зрозумілі причини шейхи нині популярніші від ковбоїв". "Природно,— докинув Байцменне,— нам від самого початку було ясно, що карнавал допоможе бандитам сховатися й ускладнить нам наше завдання іти гарячими слідами, адже ми тридцять шість годин наступали Геттенові на п'яти. Геттен, який, до речі, не перевдягся в маскарадний костюм, ночував в автобусі марки "фольксваген" на стоянці, звідки потім украв "порше"; він поснідав у кав'ярні, там же, у вбиральні, поголився і перевдягся. Ми ані на хвилину не губили його з очей, за кожним його кроком стежив цілий десяток

наших людей, перебраних за шейхів, ковбоїв та іспанців, споряджених міні-передавачами, що прикидалися підпилими учасниками карнавалу; вони негайно повідомляли про всі його спроби встановити контакт. Ми схопили й перевірили всіх, з ким Геттен стикався, перш ніж переступив поріг кав'ярні Полкт, ось вони:

кельнер пивниці, біля чийого шинкваса він пив пиво; дві дівчини, з якими він танцював у ресторанчику старого міста;

робітник бензоколонки поблизу Гольцмаркту; де він заправив украдений "порше";

чоловік біля газетного кіоска на Маттіасштрасе; продавець тютюнової крамнички;

службовець банку, де він поміняв сімсот американських доларів, роздобутих, очевидно, під час пограбування якогось банку.

Встановлено, що все це були випадкові, а не призначені контакти, і жодне слово, яким він обмінявся з кожним із цих людей, не схоже на код. Але я не повірю, що Блум — також випадковий контакт. її телефонна розмова з Шоймель, пунктуальність, з якою вона появилась у Вольтерсгаймів, і кляте самозабуття та ніжність, з якими вони танцювали від першої секунди,— та як хутко вони потім разом ушились! — усе це говорить про те, що випадковості не було. Та насамперед про це свідчить той факт, що вона буцімто дозволила йому піти геть не попрощавшись, тож цілком очевидно, що вона показала йому, як вийти із житлового кварталу, уникнувши нашого контролю. А ми ж ані на хвилю не випускали з поля зору житловий квартал, вірніше, будинок у цьому кварталі, де вона мешкає. Певна річ, ми неспроможні встановити тотальВ й КОНТроль над територією майже в півтора квадратних кілометра. Вона, мабуть, знає запасний вихід і показала його, до того ж я певен, що вона слугує йому як квартир'єр, а можливо, й іншим, і точно знає, де він перебуває. Будинки її роботодавців уже в облозі, ми зробили розвідку в її

рідному селі, ще раз грунтовно обшукали квартиру пані Вольтерс-гайм, поки її тут допитувано. Анічогісінько. На мою думку, найкраще дозволити їй вільно гуляти, щоб вона допустилася помилки, і, ймовірно, шлях до його лігва лежить через горезвісного відвідувача; я певен, що заласний вихід з житлового кварталу зв'язаний з пані Блорна, яка, як ми тепер знаємо, і є "червона Труда", а вона брала участь у плануванні кварталу".

34

Тут слід зауважити, що перше "протилежне підпертя" майже закінчено, від п'ятниці знов перейшли до суботи. Все зроблено для того, щоб уникнути нових заторів, у тім числі й зайвих накопичень напруженості. Уникнути їх зовсім, очевидно, неможливо.

Варте уваги, що в п'ятницю пополудні, після заключного допиту, Катаріна Блум попросила Ельзу Вольтерсгайм і Кон-рада Байтерса спершу відвезти її додому і—"прошу, прошу" — піднятися разом з нею до помешкання. Вона призналася, що боїться, бо в той четвер, невдовзі після телефонної розмови з Геттеном (виходячи з того, що вона, хай і не на допиті, відкрито говорила про свої телефонні контакти з Геттеном, будь-яка безстороння людина може судити про її невинність!), сталося щось украй жахливе. Невдовзі після розмови з Геттеном, щойно вона поклала слухавку, телефон задзвонив знову, і "в божевільній надії", що це знову Геттен, вона відразу зняла слухавку, але на дроті був не Геттен, — "моторошно тихий" чоловічий голос "майже пошепки" наговорив їй усякої "бридоти", самі тільки мерзенні речі, та наймерзенніше те, що негідник видавав себе за мешканця будинку й сказав, що коли їй уже так до вподоби пестощі, то нащо далеко ходити: він готовий і спроможний запропонувати їй будь-які, тобто які завгодно пестощі. Атож, оця розмова и змусила її приїхати вночі до Ельзи. Вона боїться, боїться навіть телефону, а що Геттен знає її номер, а вона його номера не знає, то вона сподівається, що він зателефонує, але водночас і боїться теле<|х>ну.

Не варто приховувати, що Катаріну Блум чекали й інші жахи. Взяти, скажімо, поштову скриньку: досі та мало важила в її житті, вона заглядала в неї головним чином тільки тому, що "так уже заведено", але марно. Цієї ж п'ятниці вранці скринька була напхом напхана й аж ніяк не на радість Катаріні. І дарма що Ельза В. і Байтерс усіляко намагались перехопити листи та друковані видання, вона не відступалася й переглянула — напевно, сподіваючись отримати звістку від свого любого Людвіга,— всі поштові відправлення, всього штук двадцять, але, очевидно, нічого не знайшовши від Людвіга, позапихала отой мотлох до своєї торбинки. Навіть поїздка в ліфті була болісною, оскільки з ними підіймалося й двоє сусідів. Один з них (звучить неймовірно, але доводиться сказати) — перебраний за шейха пан, який, явно намагаючись відмежуватися від їхнього товариства, забився в куток, але, на щастя, висів уже на четвертому поверсі, і пані (здуріти можна, але ніде правди діти), перебрана за андалуску, в масці,— ця не відсахнулася від Катаріни, навпаки, стала дуже близько й з безцеремонною цікавістю розглядала її "зухвалими, осудливими карими очима". І поїхала за восьмий поверх.

Мусимо попередити: далі буде ще гірше. Тільки-но вони опинилися в помешканні, де Катаріна, ступивши досередини, просто-таки вчепилась у Байтерса і Ельзу В., задзвонив телефон, і цього разу пані В. виявилася меткішою за Катаріну, метнувшись, вона схопила слухавку, вжахнулася, зблідла, промимрила "клята свиня, клята боягузлива свиня" і розважливо поклала слухавку не на важіль, а поряд з апаратом.

Марно пані В. і Байтерс силкувались відібрати пошту від Катаріни: вона чіпко затисла в руках усю паку листів та друкованих видань разом з обома випусками ГАЗЕТИ, які так само дістала з торбинки, і наполягла на тому, щоб розпакувати всю кореспонденцію. Ну що тут вдієш? Вона все прочитала!

Не всі послання були анонімні. Один — найбільший — не-анонімний лист прийшов від підприємства, яке відрекомендувалось як "Будинок пересилання речей інтимного вжитку" й пропонувало найрізноманітніше

причандалля для статевого життя. Це вже зовсім доконало Катаріну, та й ще хтось рукою дописав: "Осьде справжні пестощі".

Коротко, або ще краще — статистично кажучи, серед решти вісімнадцяти кореспонденцій було:

сім анонімних, написаних рукою листівок з "ницими, про-позиціями сексуальних послуг, і в кожній по-своєму обігрува-лися слова "комуністична свиня";

чотири анонімних листівки з політичними образами — від .червоної нориці" до "кремлівської тітки"—без сексуальних пропозицій;

п'ять листів з вирізками з ГАЗЕТИ, де — в трьох або чотирьох із них — зроблено червоним чорнилом на берегах коментарі, серед іншого, скажімо, такого змісту: "Що не вдалося Сталіну, те не вдасться й тобі";

два листи з релігійними напученнями — в тому й другому на доданих трактатах написано: "Навчися знову молитись, бідолашна, заблудла дитино" та "Вклякни навколішки й сподівайся. Бог іще не покинув тебе".

Тільки тепер Ельза В. помітила підсунуту під двері цидулку, яку вона, на щастя, справді спромоглася приховати від Катаріни:

"Чому б тобі не скористатися з мого каталога пестощів? Невже я повинен силувати тебе до твого щастя? Твій сусід, якого ти так зневажливо відринула. Я попереджую тебе". Написано друкованими літерами, що виказували, на думку Ельзи В., вищу, якщо не медичну освіту.

35

Дивно, що ні пані В., ні Конрад Б. не здивувались і навіть не здумали втрутитися, коли Катаріна підступила до невеликого домашнього бара у

вітальні, подіставала пляшки з шер-рі, віскі, червоним вином і почату пляшку вишневого сиропу і без особливого хвилювання почала жбурляти їх в бездоганно чисті стіни, об які вони розбивались, залишаючи патьоки.

Так само вона повелася в невеличкій кухні, де використала з цією метою кетчуп, салатну підливу, оцет, підливу для приправи. Чи ж треба додавати, що те саме вона вчинила й у ванній з тюбиками й флаконами крему, з пудрою, всякими порошками, солями для ванни, а в спальні — з флаконом одеколону?

При цьому вона діяла розважливо й аж ніяк не схвильовано, так переконано й так переконливо, що Ельза В. і Конрад Б. нічого не робили, щоб спинити її.

Є, звичайно, чимало теорій, за допомогою яких намагались визначити ту мить, коли Катаріна вперше намірилась убити або ж відпрацювала план убивства й постановила здійснити його. Одні думають, що вистачило вже першої статті в ГАЗЕТІ за четвер, інші вважають вирішальним днем п'ятницю, бо в цей день ГАЗЕТА все ще не заспокоїлася й виявилось, що добросусідські стосунки й квартира, до якої Блум була так прив'язана, сплюндровані (в кожному разі, суб'єктивно); анонімний абонент, анонімна пошта, потім ще й суботня ГАЗЕТА, а на довершення (тут ми забігаємо вперед!) — НЕДІЛЬНА ГАЗЕТА. Але ж хіба не зайві такі абстрактні міркування: вона задумала вбивство й учинила його —-та й годі! Можна з певністю твердити: в ній щось "збурилося", висловлювання колишнього чоловіка особливо роздратували її, і з цілковитою певністю можна твердити, що все згодом надруковане в НЕДІЛЬНІЙ ГАЗЕТІ коли й не стало причиною, то, в усякому разі, подіяло аж ніяк не заспокійливо.

37

Перш ніж закінчити із "протилежним підпертям" і знов зосередитись на суботі, належить повідомити ще й те, як минули вечір у п'ятницю та

ніч із п'ятниці на суботу у пані Вольтерсгайм. Загальний підсумок: несподівано спокійно. Щоправда, вигадливі маневри Конрада Байтерса, який поставив танцювальну музику, навіть південноамериканську, й спробував був розворушити Катаріну танцем, зазнали невдачі, зазнала невдачі й спроба розлучити Катаріну з ГАЗЕТОЮ та анонімною поштою; так само зазнала невдачі спроба показати все минущим і не таким уже страшенно важливим. Хіба не довелось їй пережити набагато жахливіші речі: нужденне дитинство, шлюб з оцим паскудним Бреттло, запої, "м'яко висловлюючись, занепалої матері, яка в кінцевому підсумку винна в тому, що Курт збився на манівці"? Хіба Геттен, що найголовніше, зараз не в безпеці і його обіцянка забрати її дана несерйозно? Хіба нині не карнавал і хіба вона не забезпечена матеріально? Хіба немає на світі таких страшенно ласкавих людей, як Блорни, як Гіперці і навіть оцей "марнославний кривляка",— назвати відвідувача на ймення все ще не наважувались,— хіба ж не є він, по суті.

потішним і аж ніяк не гнітючим явищем? Тут Катаріна заперечила й нагадала про "ідіотську каблучку та витребень-куватий конверт", які поставили їх у тяжке становище й могли навіть кинути підозру на Людвіга. Чи ж могла вона знати, що цей шалапут віддасть усе, аби тільки вдовольнити своє марнославство? Ні, ні, потішним він їй зовсім не видається. Ні. А коли почали обговорювати практичні справи,— наприклад, чи не слід їй пошукати нову квартиру і не подумати вже зараз — де, Катаріна ухилилась од відповіді, сказавши: єдина практична справа, за яку вона збирається взятись,_це виготовити карнавальний костюм, і вона просить Ельзу позичити їй велике простирадло, бо вона хоче, беручи до уваги моду на шейхів, у суботу або неділю "вирядитися в дорогу" бедуїнкою. Що, власне, сталося погане? Якщо гарненько поміркувати, то майже нічого або, краще сказати: майже саме тільки хороше, бо все ж Катаріна справді зустріла того, "кого мала зустріти", провела з ним "ніч кохання"; ну що ж, хай її питали чи пак допитували, і, судячи з усього, Людвіг насправді "не сонечко". Далі пішов отой звичайний бруд у ГАЗЕТІ, кілька свиней анонімно зателефонували, інші анонімно написали. Хіба життя не йде далі? І хіба Людвіг не влаштований — вона, сама тільки вона знає, як просто-таки комфортабельно він

влаштований. А тепер пошиймо карнавальний костюм, в якому Катаріна виглядатиме чарівно, білий жіночий бурнус; у ньому вона чудово "вирядиться в дорогу".

Зрештою, природа вимагає своїх прав, і ось вона вже й дрімає, засинає, пробуджується, дрімає знову. А чи не хильнути нам по скляночці? Чом би й ні? Мирнісінька картина: молода жінка задрімала над шитвом, літня жінка й літній чоловік обережно обходять її, щоб природа "вступила в свої права". І природа так владно вступила в свої права, що Катаріну не розбудив навіть телефонний дзвінок о пів на третю ночі. Чому ж це затремтіли руки у тверезої пані Вольтерсгайм, коли вона схопила слухавку? Чи не чекає вона анонімних пестощів, як оті, що вона почула кілька годин тому? Певна річ, пів на третю ночі — трохи моторошний час для телео>онного дзвінка, але вона хапає слухавку, яку від неї відразу забирає Байтерс, і щойно він каже: "Слухаю",— як на тім кінці дроту кладуть слухавку. І знову Дзвінок, і знову — тільки-но він бере слухавку, ще не встигнувши мовити "Слухаю",—там відбій. Звісно, знаходяться охочі помотати людині нерви, коли вони довідалися з

ГАЗЕТИ її прізвище та адресу, тож краще не класти більше слухавку на апарат.

Було ухвалено оберегти Катаріну бодай від суботнього випуску ГАЗЕТИ, але вона скористалася з кількох хвилин, коли Ельза В. заснула, а Конрад Б. голився у ванній, вислизнула на вулицю, де в ранкових сутінках смикнула дверцята першого автомата з ГАЗЕТОЮ, і вчинила, коли хочете, блюзнірство, обманувши ДОВІРУ ГАЗЕТИ, адже витягла ГАЗЕТУ, не заплативши за неї! Вважаймо, що з "протилежним підпертям" поки що покінчено, бо саме в цей час, саме в цю суботу, Блорни, пригнічені, роздратовані й смутні, висіли з нічного поїзда й придбали той самий випуск ГАЗЕТИ, який вони згодом вивчатимуть удома.

Незатишно було у Блорнів у суботу вранці, аж надто незатишно, не тільки через майже безсонну, з тряскою та хитавицею, ніч у поїзді, не тільки через ГАЗЕТУ, про яку пані Блорна сказала, що ця зараза хапає людину скрізь і від неї ніде сховатися; незатишно не тільки через повні докорів телеграми від впливових друзів та клієнтів, але також через Гаха, якому рано, занадто рано (і разом з тим пізно, коли врахувати, що краще було б зробити це ще в четвер) зателе-фонували вдень. Він був не вельми приязний, сказав, що допит Катаріни закінчено, він не може сказати, чи буде порушено справу проти неї, але тепер їй, звичайно, потрібен адвокат, хоча ще не судовий оборонець. Хіба вони забули, що нині карнавал і прокурори так само мають право відпочити, а інколи й посвяткувати? Та хоч би там як, а знайомі вони вже двадцять чотири роки, разом учились, разом зубрили, співали пісні, навіть мандрували в туристських походах, тим-то й не звертаєш уваги на перші хвилини поганого настрою, бо й там почуваєшся вкрай незатишно, аж тут раптом прохання — і то від прокурора! — усе подальше краще обговорити не через телефон, а зустрівшись. Так, звинувачення проти неї висунуто, багато що надто заплутане, але годі, може, потім, післяобід, при зустрічі. Де? В місті. Найкраще на ходу. В фойє музею. О пів на п'яту. І жодного телефонного зв'язку з квартирою Катаріни, з пані Вольтерсгайм, з подружжям Гіперців.

Незатишно ще й тому, що так швидко далася взнаки відсутність упорядницької Катарініної руки. Навіть незрозу-

як це за якісь півгодини запанував безлад, хоча всього тільки заварили каву, дістали з шафки сухі хлібці, масло та і поставили в передпокої багаж; зрештою навіть Труда МЄД оатувалася, бо ж він раз у раз питав, який зв'язок вона вбачає між справою Катаріни та Алоїсом Штройбледером, тим паче Людінгом, і вона нітрохи не пробувала заспокоїти його, а тільки у своїй награній простодушно-іронічній манері, яка звичайно так подобалась йому, але цього ранку була йому не до душі, усе відсилала його до обох випусків ГАЗЕТИ, а потім спитала, чи звернув він увагу на одне слово, але на яке саме, не стала говорити, саркастично зауваживши, що хоче перевірити його кмітливість, і він знов

і знов читав "цю мерзоту, цю трикляту мерзоту, яка всюди хапає людину", читав і перечитував, неспроможний зосередитись, бо кожного разу дратувався із своїх сфальшованих висловлень та слів "червона Труда", аж доки врешті капітулював і смиренно попросив Труду допомогти йому; він, мовляв, у такій нестямі, аж утрачає кмітливість, до того ж він уже багато років практикує, як адвокат в промислових, а не в кримінальних справах, на що вона відказала: "На жаль", але потім усе ж змилосердилась і мовила: "Хіба ти не помітив слів "панове відвідувачі", не помітив, що я співвіднесла їх з телеграмами? Подивись-но уважніше на фотографію цього Геттінга... ні, Геттен а, хіба говоритиме хто-небудь про нього, як про пана відвідувача, хоч би там як він убраний? Ні, в жодному разі, мовою добровільних шпигунів з обивателів такого завжди назвуть чоловіком, а не паном, і я провіщаю тобі, що не пізніше як за годину, нам також зробить візит пан, а ще я тобі провіщаю неприємності, конфлікти і, можливо, кінець однієї старої дружби, неприємності й з твоєю "червоною Трудою" і щось куди серйозніше, ніж просто неприємності з Катаріною, якій притаманні дві дуже небезпечні риси: вірність і гордість,— вона ніколи, нізащо не признається, що показала цьому юнакові запасний вихід, якийми обидві, вона і я, вивчали удвох. Спокійно, любий, спокійно: нічого не виявиться, але, по суті, то моя провина, що цей Геттінг, ні — Геттен, зміг зникнути непомітно з її квартири. Ти напевно вже не пам'ятаєш, що в моїй спальні висів план всієї системи опалення, вентиляції, каналізації та проводок "елегантної оселі над річкою". Шахти опалення позначені там червоним кольором, вентиляції — синім, кабельні лінії — зеленим, каналізація — жовтим. Цей план так приваблював до себе Катаріну — адже вона сама така акуратна жінка, геть усе планує, до того ж майже геніально планує,— що вона довго простоювала перед ним і все питала про значення ліній на цій "абстрактній картині", як вона його називала, і я вже ладна була роздобути й подарувати їй копію. Хвалити бога, я цього не зробила. Уяви собі, що було б, якби у неї знайшли копію плану — гарненьку основу було б підведено під теорію змови, перевалочного пункту, під сполучення "червона Труда і бандити — Катаріна й відвідувачі". Такий план був би, звичайно, ідеальним посібником для всіляких ох огників незримо поживитися чужим добром або чужим теплом. Я сама пояснила їй, якої висоти різні переходи; там у

проміжках серед труб і проводок можна пересуватись де випроставшись, де зігнувшись, а де і поповзом. Так і тільки так цей приємний молодий джентльмен, про чиї пестощі їй тепер залишається тільки мріяти, міг вислизнути від поліції, і якщо він дійсно грабіжник банків, то розгадав систему. Можливо, й пан відвідувач заходив і виходив тудою ж. Ці сучасні житлові квартали потребують зовсім інших методів нагляду, ніж старомодні прибуткові будинки. Підкажи це принагідно поліції або прокуратурі. Вони чатують при головних входах, ну, може, в холі та біля ліфта, але ж є ще й вантажні ліфти, що спускаються просто в підвал, а там досить проплазувати кількасот метрів, підняти десь ляду люка — і шукай вітра в полі! Повір мені, тепер зостається тільки молитись, великі заголовки в ГАЗЕТІ з того чи з того приводу йому непотрібні, йому нині потрібні точне й упевнене розслідування та інформація про нього в пресі, та ще дужче, ніж великих заголовків, він боїться злого й невдоволеного обличчя такої собі Мауд, його законної, від бога даної дружини, з якою в нього, до всього, четверо дітей. Невже ти не зауважив, як він жваво, "по-хлоп'ячому весело", мушу сказати,— справді гарно кілька разів станцював з Катаріною, як просто-таки набивався проводжати її додому та як по-хлоп'ячому виявляв досаду, коли вона придбала собі машину? Йому потрібне таке винятково любе створіння, як Катаріна, не легковажне і все ж — як ви це називаєте — чутливе до ласки, серйозне і все ж молоде і таке чарівне, що вона й сама цього не відає,— ось чого прагне його серце. А хіба вона не тішила трошки й твоє серце?

Так, було й таке, вона тішила його чоловіче серце, він признався в цьому, а ще він признався, що вона йому не просто до вподоби — це щось більше, куди більше, адже вона, Труда, знає, що на будь-кого, не тільки на чоловіків, часом щось находить, хочеться обійняти когось та й, можливо, не лише обійняти, тільки ж Катаріну — ні: тут було щось таке, шо ніколи, нізащо не дозволило б йому стати "відвідувачем", І коли щось заважало, навіть виключало всяку можливість зробитись "відвідувачем", або ж краще сказати — спробува-тице зробити, то не повага до неї, Труди, не оглядка на

неї_адже вона розуміє, що він має на увазі,— а повага до

Катаріни, так, повага, майже схиляння, навіть більше; ніжне схиляння перед її, так, так, дідько його бери, невинністю, яка навіть щось більше, більше, ніж невинність — він не знає підхожого вислову. Можливо, річ тут в оцій її незвичайній сердечній стриманості, дарма що він на п'ятнадцять років старший від Катаріни і, бог тому свідок, досяг дечого в

житті,_оте, як вона взялася за своє занапащене життя,

виправила, організувала його, саме оте стало б йому на заваді, якби в нього взагалі зродилися такі думки, бо він побоявся б зруйнувати її життя, швидше її саму, адже вона така вразлива, така з біса вразлива, і якби виявилось, що Алоїс і справді той "відвідувач", то він, просто кажучи, "дав би йому помордаса"; атож, Катаріні треба допомогти, допомогти: їй не до снаги всі оці пастки, допити, опитування, тепер уже запізно, але протягом дня йому необхідно розшукати Катаріну...— в цьому місці його повчальні міркування урвала Труда, заявивши з властивою їй незрівнянною сухістю: "Щойно під'їхав відвідувач".

39

Тут слід відразу ж зауважити, що Блорна не дав помордаса Штройбледерові, який справді підкотив у шикарній машині, взятій напрокат. Хай тут не тільки тече якмога менше крові, але й зображення фізичного насильства, якщо без нього ніяк обійтися, зведеться до того мінімуму, до якого зобов'язує наш звіт. Це аж ніяк не говорить про те, що атмосфера у Блорнів трохи розрядилась — навпаки, зробилося ще незатишніше, бо Труда Блорна, і далі помішуючи каву в чашці, не змогла утриматись і зустріла давнього друга словами: "Привіт, відвідувачу". —"Гадаю, Труда знову мовила влучно",—зніяковіло озвався Блорна. "Еге ж,— сказав Штройбледер,—тільки дозвольте запитати, чи завжди це доречно?"

Тут можна зауважити, що стосунки між пані Блорна та Алоісом Штройбледером якось дійшли до нестерпного напруження, коли той був

спробував якщо й не спокусити її, то бодай серйозно пофліртувати з нею, і вона в своїй сухій манері дала йому зрозуміти, що хоча він і вважає себе невідпорним, однак він зовсім не такий, у всякому разі, для неї. Беручи до уваги такі обставини, можна зрозуміти, чому Блорна відразу завів Штройбледера до свого кабінету, попросивши дружину залишити їх самих і в цьому проміжку ("Між чим?" —спитала пані Блорна) зробити все, все, щоб розшукати Катаріну...

40

Чому власний кабінет може видатись таким огидним, захаращеним і брудним, дарма що ніде ані порошинки і все на належному місці? Чому червоні шкіряні крісла, в яких залагоджено стільки справ і проведено стільки довірчих розмов, у яких справді зручно сидіти й слухати музику, нараз робляться такими осоружними, книжкові полиці — бридкими і навіть Шагал на стіні з власноручним написом — підозрілим, начебто виготовлена самим художником підробка? Попільниця, запальничка, штоф для віскі — що можна мати проти цих сумирних, хоча й дорогих речей? Що робить такий тяжкий день після такої тяжкої ночі настільки нестерпним і напруження між тобою й твоїм давнім другом настільки сильним, аж ніби іскри летять? Що можна мати проти ніжно-жовтих стін, оздоблених модерною, сучасною графікою?

— Так, так,— мовив Алоїс Штройбледер,— я прийшов, власне, сказати, що в цій справі мені твоя допомога уже й не потрібна. У тебе знову здали нерви, там, на аеродромі, під час туману. Годину по тому, як ви втратили самовладання чи то терпець, туман розвіявся, і ви ще могли б бути тут десь на 18.30. Ви могли б навіть, якби були спокійно поміркували, зателе4юнувати ще з Мюнхена на аеродром і дізнатись, що літаки вже літають. Та забудьмо про це. Кидаймо грати міченими картами: якби навіть ніякого туману не було і літак вилетів за розкладом, ти б однаково прибув запізно, бо вирішальну частину допиту було давно закінчено і вже годі було чомусь завадити.

— Я однаково не можу воювати з ГАЗЕТОЮ,— сказав Блорна.

— ГАЗЕТА,— відповів Штройбледер,— не становить жодної небезпеки, вона в руках Людінга, але ж є й інші газети, і я можу примиритися з будь-якими заголовками, тільки не

тими де я фігурую заодно з бандитами. Романтична істо-З* з жінкою принесла б мені щонайбільше родинні неприємності але не громадські. Навіть фотографія з такою привабливою особою, як Катаріна Блум, не зашкодила б; взагалі теорію про чоловічі відвідини не візьмуть до уваги, а прикрасу або лист... Атож, я подарував їй досить коштовну каблучку яку знайшли, і написав кілька листів, від яких знайшли всього один конверт, — усе це не ускладнить справи. Кепсько те що оцей Тетгес пише для ілюстрованих газет під псевдонімом речі, яких йому не можна надрукувати в ГАЗЕТІ, і

що_атож — Катаріна обіцяла йому інтерв'ю. Я дізнався

про це кілька хвилин тому від Людінга, який теж за те, щоб дати Тетгесові інтерв'ю, бо ж на ГАЗЕТУ можна вплинути, тільки не на інші журналістські дії Тетгеса, що їх він здійснює через підставну особу. То ти що — не в курсі справи?

_ Не маю ні про що уявлення,— відказав Блорна.

— Дивний стан у адвоката, чиїм мандантом я все ж виступаю. Ось що буває, коли безглуздо гається час по тряских розгойданих поїздах, замість вчасно зателефонувати до метеослужби, де б вас повідомили, що туман невдовзі розвіється. Ти, мабуть, і досі не зв'язався з нею.

— Ні, а ти?

— Ні, з нею самою — ні. Знаю тільки, що десь із годину тому вона телес}юнувала до ГАЗЕТИ й домовилася з Тетге-сом про спеціальне інтерв'ю на завтра після обід. Він погодився. Та є ще одна заковика, яка завдає мені більше, куди більше прикрощів, викликає справжній біль у

шлунку (тут обличчя Штройбледера хворобливо скривилося, а голос затремтів),— можеш лаяти мене від завтра скільки хоч, бо я справді зловжив вашою довірою, та з другого боку, ми дійсно живемо у вільній країні, де дозволене й вільне кохання, тож, повір мені, я зроблю все, щоб допомогти їй, навіть поставлю на карту свою репутацію, бо — смійся, як хочеш — я люблю цю жінку, та ба: їй уже не допоможеш, мені — ще можна, а вона просто не дозволяє допомагати собі...

— Ну а щодо ГАЗЕТИ ти теж не можеш допомогти їй, оборонити від цих свиней?

— Боже мій, не бери ти так близько до душі ГАЗЕТУ, хоча вона й вас уже взяла на зуби. Не час нині сперечатися про бульварну журналістику та свободу преси. Одно слово, я хотів би, щоб ти був присутній на цім інтерв'ю як мій та її адвокат. Річ у тім, що найделікатніше досі не випливло ні при допитах, ані в пресі, а саме: півроку тому я ледве не силою нав'язав їй ключа від нашого будиночка на двох у Кольфорстенгаймі. Ні при обшуку помешкання, ні при особистому обшуку ключа не знайдено, та вона має його або ж, у кожному разі, мала, якщо просто не викинула. Хай це була сентиментальність, називай, як хочеш, але я хотів би, щоб вона мала ключа від будиночка, я не хотів відмовлятися від надії, що вона колись навідає мене там. Повір мені, я б допоміг їй, заступився за неї, навіть пішов би туди й признався: дивіться, я і є той відвідувач,— тільки ж я знаю: вона відмовиться від мене, а від свого Людвіга — ніколи.

Щось геть нове, несподіване проступило на обличчі Штройбледера, викликавши у Блорни майже співчуття, щонайменше цікавість; якась ледве не покора,— а може, й ревнощі?

— Що це там було з прикрасами, листами, а тепер з оцим ключем?

— Дідько б його взяв, Губерте, невже ти й досі не збагнув? Про це я не можу сказати ні Людінгу, ні Гахові, ані поліції: я певен, що вона дала

ключа своєму Людвігові, і цей тип сидить там уже два дні. Я просто боюся — за Катаріну, за службовців поліції, та й за того дурного хлопчака, який, можливо, зачаївся в моєму будинку в Кольфорстенгаймі. Я б хотів, щоб він ушився звідти, перш ніж його виявлять, і водночас я б хотів, щоб його злапали, аби тільки все скінчилося. Тепер ти розумієш? То що ти мені порадиш?

— Ти можеш зателефонувати туди, я маю на увазі — в Кольфорстенгайм.

— Гадаєш, якщо він там, то підійде до телефону?

— В такому разі ти повинен зателефонувати до поліції — іншого виходу немає. Принаймні, щоб відвернути лихо. В крайньому випадку зателефонуй анонімно. Якщо є бодай якась імовірність, що Геттен у твоєму будинку, ти повинен негайно повідомити поліцію. Інакше це зроблю я.

— Аби мій будинок і моє ім'я все ж фігурували разом із цим бандитом у заголовках? Я подумав про інше... Я подумав, чи не з'їздив би ти зі мною туди, тобто — до Кольфорс-тенгайма, скажімо, як мій адвокат — подивитися, чи все в порядку?

— В такий час? У карнавальну суботу, коли ГАЗЕТА вже знає, що я терміново урвав відпустку — і, як виходить, лише для того, щоб подивитися, чи все гаразд на твоїй дачі? Чи не зіпсувався часом холодильник, еге? Чи відрегульовано термостат нафтового опалення, чи не побиті шибки, чи повний бар і чи не відволожилася постільна білизна? Задля цього

а поибув поспішно з відпустки високошанований промисло "адвокат господар люксової вілли з плавальним басейном, ВИ™"Ьс .червоної Труди"? То ти справді вважаєш гарною ідею, до того ж коли панове репортери ГАЗЕТИ напев-ТаКстежать за кожним моїм кроком,— щойно,

так би мовити, висівши зі спального вагона, я мчу до тебе на віллу подивитися чи скоро повитикаються крокуси і чи посходили вже проліски? Ти насправді вважаєш таку ідею гарною, не кажучи вже про те, що цей милий Людвіг довів, що вміє незле

стріляти? . .

_ Дідько б його взяв, до чого зараз твоя іронія та жарти?

Я прошу тебе, як свого адвоката й друга, зробити мені послугу, і то не так особистого, як громадянського характеру, а ти починаєш розводитись про якісь проліски. Від учора справу тримають під таким секретом, що сьогодні ми не дістаємо звідти жодної інформації. Все, що ми знаємо, відомо нам тільки з ГАЗЕТИ, де у Людінга, на щастя, є гарні зв'язки. Прокуратура й поліція не телефонують навіть до міністерства внутрішніх справ, де в Людінга так само є зв'язки. Йдеться про життя і смерть, Губерте.

Тут зайшла, не постукавши, Труда з транзисторним приймачем у руці й спокійно мовила:

— Про смерть уже не йдеться, а тільки про життя, хвалити бога. Цього хлопця схопили, він з дурної голови стріляв, у нього також стріляли й поранили, але не смертельно. В твоєму саду, Алоїсе, в Кольфорстенгаймі, між плавальним басейном і альтанкою. Говорять про пишну віллу вартістю в півмільйона, одного з Людінгових компаньйонів. До речі, джентльмени справді ще не перевелись: перше, що сказав наш славний Людвіг,— це те, що Катаріна взагалі не причетна до справи,— це чисто особиста, любовна історія, анічим не пов'язана зі злочинами, в яких його звинувачують і які він однак і далі заперечує. Тобі, видно, доведеться вставити кілька шибок, Алоїсе,— там була добряча стрілянина. Твого імені поки що не згадувано, але тобі, мабуть, усе ж слід зателефонувати Мауд, яка напевно хвилюється й потребуй утіхи. До речі, водночас із Геттеном по інших місцях половили ще трьох його

гаданих співучасників. Усе це, взяте в цілому, вважається тріумфальним успіхом комісара поліції на пглзвище Байцменне. А тепер, любий Алоїсе, мотай звідси

°?и' пдял Різноманітності, візит своїй славній дружині.

Тієї хвилі в кабінеті Блорни справа могла дійти трохи не до фізичної розправи, яка аж ніяк не відповідала призначенню приміщення й меблів у ньому. Штройбледер нібито — нібито спробував був учепитись Труді Блорна в горло та втрутився її чоловік: невже той підніме руку на даму? Штройбледер нібито — нібито — відповів на це, що він не певен, чи слово "дама" пасує до такої злоязичниці, й що є слова, які за певних обставин, надто коли повідомляється про трагічні події, не можна вживати в іронічному розумінні, і якщо він іще бодай раз, один-єдиний раз зачує це осоружне слово, тоді — так, що тоді ? — тоді всьому буде кінець. Щойно він вийшов з будинку і Блорна ще не встиг сказати Труді, що вона все ж, мабуть, далеко зайшла, як вона буквально урвала його, мовивши:

— Вночі померла Катарінина мати. Я її розшукала в Ку їр-Гох з аке л і.

41

Перш ніж заходитися востаннє ви-, від-, переводити потік, потрібно висловити одне побіжне зауваження, так би мовити, технічного характеру. У нашій історії відбувається забагато чого. Надлишок дії, з яким важко впоратись,— їй на шкоду. Зрозуміло, вельми шкода, коли служниця — людина вільної професії — вбиває журналіста, тож такий випадок треба дослідити або ж бодай якось пояснити. Але як бути з уславленими адвокатами, які задля служниці уривають зароблений тяжкою працею відпочинок у лижний сезон? З промисловцями (за сумісництвом професорами та партійними верховодами), які в нападі перезрілої сентиментальності трохи не силою нав'язують саме цій служниці ключі від будиночків на двох (з самим собою на додачу); як відомо, те й те — намарне; які, з одного боку, прагнуть publicity але, з

другого боку, publicity тільки певного гатунку; все це речі й люди, які просто не синхронізуються й тільки заважають течії (інакше кажучи, плавному розгортанню дії), бо ж вони, так би мовити, недоторканні. Як бути зі службовцями кримінальної поліції, які щоразу вимагають "язичків" і дістають їх? Одно слово: просочується забагато й разом з цим У вирішальну для автора звіту мить просочується недостатньо, бо ж, хоча дещо і можна довідатись (скажімо, від Гаха або декотрих поліційних службовців і службовок), проте нічого, просто-таки нічогісінько, з того, що вони кажуть, не має навіть найменших доказів, бо суд не дістав підтвердження,

1 Реклама (шил.).

судом не давались свідчення. Це не має сили показань ПЄЦцсів! Ані найменшого громадського значення. Наприклад, С'ся оця оборудка з "язичками". Підключення до телефонного кабелю, певна річ, допомагає розслідувати справу, та оскіль-Ки дідключення здійснюється не слідчими органами, то при ідкритій судовій справі не лише заборонено використовувати результати — про них і згадувати не можна. Насамперед: яка психологія людини, що підслуховує телефонні розмови? Про що думає бездоганний службовець, який виконує лише свій обов'язок, свою, так би мовити, роботу (можливо, навіть неприємну для нього), якщо й не через доконечну потребу з наказу, то напевно з корисливих міркувань,— про що він думає, слухаючи телефонну розмову того незнайомого мешканця будинку, якого ми задля стислості назвемо обіцяльни-ком пестощів, з такою винятково гарною, привабливою, майже бездоганною жіночкою, як Катаріна Блум? Охоплює його моральне обурення чи статеве збудження, а чи те й те? Чи він обурюється, співчуває, дістає своєрідне вдоволення, коли людину на прізвисько "черниця" глибоко ображають огидними пропозиціями, погрозливо мовленими з хрипким стогоном? Ой, чимало чого відбувається у всіх на очах, та ще більше — поза очима. Про що думає сумирний підслухувач, тяжкою працею заробляючи хліб свій щоденний, коли, скажімо, якийсь, згадуваний тут, Людінг телефонує до головної редакції ГАЗЕТИ й каже щось отаке: "Негайно вийняти ІН. цілком, а Б. вставити цілком". Звісно,

Людінг а підслуховують не тому, що за ним провадиться стеження, а тому що існує небезпека, як би йому не зателефонували — скажімо, шантажисти, політичні гангстери тощо. Звідки бездоганному підслуховувачеві теє знати, що Ш. означає Штройбледер, а Б.— Блорна та що в НЕДІЛЬНІЙ ГАЗЕТІ нічого не писатиметься про Ш., зате багато про Б. І все ж,— хто може це знати чи бодай підозрювати,— Блорна високо цінований Людінгом адвокат, який безліч разів довів свій хист як у національних, так і в інтернаціональних масштабах. Що мається на увазі, коли в іншій розмові згадуються джерела, які "не можуть зустрітися", наче ті королівські діти, що для них гадана черниця не поставила свічки,— і хтось там поринає досить глибоко й тоне. А тут ще пані Людінг загадує своїй куховарці зателефонувати чоловіковій секретарці, аби дізнатися, чого б Людінг хотів у неділю на десерт: млинців з маком, полуниць з морозивом та збитими вершками, чи тільки з морозивом, чи тільки із збитими вершками? — на що секретарка, не бажаючи набридати своєму начальникові, але знаючи його смак і, можливо, схильна дати привід до роздратування або неприємностей, досить уїдливо відповідає куховарці вона, мовляв, цілком упевнена, що пан Людіїгг волів би цієї неділі карамельний пудінг з мигдалевою підливою; куховарка, певна річ, так само знаючи смак Людінга, заперечує й каже, що це для неї новина і чи секретарка, бува, не сплутала власний смак із смаком Людінга, тож хай вона переключить телефон і надасть їй змогу особисто із самим паном Людінгом обговорити його побажання щодо десерту. На що секретарка, яка принагідно супроводжує пана Людінга в поїздках на конференції й харчується з ним по всяких ПАЛАС-готелях та інтер-базах, заявляє, що, коли вона з ним їздить, він завжди їсть карамельний пудинг з мигдалевою підливою; куховарка: але ж у неділю він не їздитиме з нею, секретаркою, то хіба таке неможливе, що Людінгові побажання щодо десерту залежать від товариства, в якому він пробу-ває. І т. д. І т. д. По тому триває ще довга суперечка про млинці з маком і вся ця розмова пишеться на магнітофонну стрічку за рахунок платників податків! А той, хто прослухує запис і, зрозуміла річ, зобов'язаний стежити, чи тут, бува, не послуговуються кодом анархістів і не означають млинці, скажімо, ручні гранати, а морозиво з полуницями — бомби, можливо, подумає: ну та й турботи в людей; або ж: мені б такі турботи, бо, можливо, в нього щойно

втекла дочка, або син робиться наркоманом, або знов підвищено квартирну плату,— усе це, всі ці записи на плівку заведено лише через те, що якось Людінгові пригрозили бомбою; в такий спосіб який-небудь невинний чиновник або службовець врешті довідається, що таке млинці з маком, неборака, кому вони — навіть один такий млинець — були б цілим обідом.

Надто багато чого відбувається на авансцені, і ми нічого не знаємо про те, що відбувається за лаштунками. Ото якби можна було прослухати магнітхх}юнні стрічки! Щоб зрештою дізнатися про щось — хоча б, скажімо, про те, наскільки інтимний, якщо такий взагалі існує, зв'язок Ельзи Вольтере-гайм з Конрадом Байтерсом. Що значить слово "друг", коли йдеться про взаємини цих двох? Чи називає вона його золотком, миленьким, а чи просто каже на нього Конрад або Конні; якими саме пестливими висловами вони обмінюються, якщо обмінюються взагалі? Може, він співає їй по телео юну пісні — адже відомо, що в нього гарний, майже концертний, принаймні придатний для хору баритон? Які саме? Серенади? Шлягери? Арії? А може, вони обговорюють лайливими

ми минулі або задумані інтимні справи? Так-бо кор-СЛ°Вазнати про це, а що більшість людей надійними телепатичними здатностями не обдаровані, вони вдаються до теле-™ як до надійнішого засобу. Чи ж керівні інстанції усві-ують, які психічні навантаження накладають вони на своїх чиновників та службовців? Припустімо таке: тимчасово запідозрювана людина вульгарної вдачі, взята на "язичок", телефонує своєму теперішньому, так само вульгарному партнерові в любовних утіхах. Оскільки ми живемо у вільній країні й можемо вільно й відкрито розмовляти один з одним, так само й телефоном — що тільки не злетить зі стрічки й не залетить у вухо скромній, а то й статечної поведінки людині, байдуже якої статі! Хіба ж таке припустимо? Хіба це гарантує психологічну безпеку? Що каже з цього приводу профспілка громадських служб, транспорту та руху? Підприємцями, анархістами, банківськими директорами, грабіжниками та службовцями всіляко опікуються, а хто ж потурбується про наші національні магнітофонно-стрічкові збройні сили? Невже церква не може нічого висловити з цього приводу? Невже

неспроможна вжити жодних заходів конференція єпископів у Фульді чи центральний комітет німецьких католиків? Чому мовчить папа римський? Невже ж ніхто не здогадується, що тільки випадає вислуховувати невинним вухам — від обговорення карамельного пудингу до найогиднішого порно? Молодих людей закликають на чиновницьку ниву — а в чиї руки їх віддають? Телефонних порушників моралі. Ось та сфера, де церква й профспілки могли б нарешті співпрацювати. Можна було б, у крайньому разі, виробити своєрідну програму освіти для підслуховувачів. Стрічки з лекціями по історії. Коштує недорого.

42

Тільки-но повернувшися з каяттям до подій у всіх на очах, знову взявшись до неуникної праці на каналах, доводиться відразу ж почати з заяви! Тут було обіцяно, що кров більше не тектиме, причім важливо звернути увагу на те, що смерть пані Блум, Катаріниної матері, цієї обіцянки прямо не порушує. Адже йдеться не про кривавий злочин, хоча й не про зовсім нормальний смертний випадок. Смерть пані Блум оуло спричинено в насильницький спосіб, хоча й ненавмисне насильницький. В кожному разі — і це треба наголосити,— инуватець смерті не мав наміру ні позбавляти життя, ні

із*

вбивати, ані навіть завдавати тілесних ушкоджень. Ідеться, як це не лише встановлено, а й Потверджено ним особисто, про того Тетгеса, який також знайшов собі — щоправда, кривавий, умисно насильницький — кінець. Ще в четвер Тет-гес розшукував у Геммельсбройху адресу пані Блум, знайшов, але марно намагався пробратися до неї в лікарню. Швейцар, медсестра відділення Едельгард і головний лікар д-р Гайнен попереджували його, що пані Блум потрібен цілковитий спокій після важкої, хоча й успішної операції по видаленню ракової пухлини, що будь-яке хвилювання може згубно вплинути на її одужання, тож про будь-яке інтерв'ю не може бути й мови. На натяк про те, що завдяки зв'язку дочки з Геттеном пані Блум також стає "дійовою особою сучасної історії",

головний лікар відказав, що й дійові особи сучасної історії для нього насамперед пацієнти. Але під час цієї розмови Тетгес зауважив собі, що в приміщенні працюють маляри, і потім вихвалявся перед колегами, що за допомогою "найпростішого з усіх викрутів, а саме — викруту майстрового" він спромігся, діставши халат, цеберко з фарбою та квача, у п'ятницю вранці пройти до пані Блум, адже ніщо так не збагачує відомостями, як матері, так само й хворі. Він виклав пані Блум факти, хоча й не був певен, що вона все зрозуміла, бо, видимо, ім'я Геттена було для неї порожнім звуком, і вона тільки спитала: "Чому мало так скінчитися, чому мало так статися?"—що він у ГАЗЕТІ подав ось як: "Так і мало статися, так і мало скінчитися". Цю свою невеличку поправку висловлення пані Блум він пояснив тим, що як репортер зобов'язаний і звик "допомагати простим людям висловлювати свої думки".

43

Важко встановити напевне, чи дійсно Тетгес пробрався до пані Блум чи, може, він просто збрехав, вигадав історію про відвідини лікарні, щоб виставити процитовані в ГАЗЕТІ слова Катаріниної матері як інтерв'ю і довести свою журналістську кмітливість чи спритність та похвалитися. Д-р Гайнен. сестра Едельгард, медсестра-іспанка на ймення Уельфа, прибиральниця-португалка на ймення Пуелько — усі вони вважають неможливим щоб "цей молодик і справді виявив таке нахабство" (д-р Гайнен). Безперечно, що ці, можливо, й вигадані, але ймовірні відвідини Катаріниної матері мали вирішальне значення, проте відразу, природно, постає запичи не заперечує персонал лікарні те, чого не мав дозволити, чи, може, Тетгес вигадав ці відвідини, щоб агомо підтвердити слова Катаріниної матері. До цього треба Вщійти з цілковитою справедливістю. Вважається доведеним, що Катаріна пошила собі вбрання, аби піти до тієї пивнички, саме з якої нещасливий Шеннер "ушився з якоюсь цокотухою", і провести власне розслідування, по тому як домовилась про інтерв'ю з Тетгесом і по тому як НЕДІЛЬНА ГАЗЕТА надрукувала нову Тетгесову кореспонденцію. Тож треба зачекати. Встановлено й доведено, що д-р Гайнен був приголомшений смертю своєї пацієнтки Марії Блум і що він "не відкидає, хоча й не може довести,

непередбачених впливів". У всякому разі, невинні маляри до цього геть непричетні. Не можна ганьбувати честь німецького ремесла: ні сестра Едельгард, ні іноземки Уельфа і Пуелько не можуть ручитися за те, що всі маляри — четверо від фірми Меркенс із Куїра — справді були маляри, а що кожен працював в окремому місці, то ніхто, природно, не може знати, чи не прокрався хто сторонній у халаті, з цеберкою із фарбою та квачем. Встановлено: Тетгес заявляє (про підтвердження не може бути й мови, бо його відвідини нГяк довести), що був у Марії Блум та взяв у неї інтерв'ю, і ця його заява дійшла до Катаріни. Пан Меркенс так само потвердив, що, певна річ, не всі четверо малярів були на роботі водночас і що, якби комусь заманулося прокрастися, йому б таке легко вдалося. Далі д-р Гайнен сказав, що заявить протест у зв'язку з опублікуванням в ГАЗЕТІ слів Катарініної матері і вчинить скандал, бо ж якщо таке правда, то це нечувана підлість,— проте він не здійснив своєї погрози, так само як і Блорна своєї—"дати помордаса" Штройбледерові.

44

Десь ополудні в ту суботу, 23 лютого 1974 року, в Куїрі, у кав'ярні Клоог (ідеться про небожа того господаря пивнички, у якого Катаріна час від часу працювала на кухні та офіціанткою), зібралися врешті Блорни, пані Вольтерсгайм, Конрад Байтерс і Катаріна. Обійми, сльози — навіть у пані Ьлорна. Звичайно, і в кав'ярні Клоог панував карнавальний настрій, однак господар, Ервін Клоог, який знав, цінував Катаріну і звертався до неї на "ти", надав товариству свою осооисту кімнату. Звідти Блорна зателео>онував спершу Га-хові я відмінив зустріч у вестибюлі музею. Він повідомив

Гаха, що Катарінина мати нагло померла,— видно, після відвідин Тетгеса, співробітника ГАЗЕТИ. Гах був лагіднішим, ніж уранці, і попросив переказати Катаріні, яка напевно не сердиться на нього та й не має для цього підстави, його особисте співчуття. До речі, він завжди до її послуг. Щоправда, він заклопотаний допитами Геттена, але скоро звільниться; до речі, з допитів Геттена ніякого криміналу проти Катаріни не виявлено. Він говорив про неї й стосовно неї дуже прихильно й коректно. У всякому

разі, дозволу на побачення нема чого сподіватися: вона йому не рідня, а слово "наречена", либонь, надто непевне й не є для цього вагомою підставою.

Звістка про материну смерть начебто не дуже вразила Катаріну. Здається навіть, що вона відчула полегшення. Звичайно, Катаріна пов'язала д-ра Гайнена з номером газети, де згадувалось Тетгесове інтерв'ю й було наведено слова її матері, проте вона ніяк не поділяла обурення д-ра Гайнена з приводу інтерв'ю: на її думку, ці люди — вбивці й наклепники, вона, звісно, зневажає їх, та, видно, оце й є прямий обов'язок всяких таких газетників — відбирати в невинних людей честь, добре ім'я та здоров'я. Д-р Гайнен, помилково гадаючи, що вона марксистка (мабуть, прочитав у ГАЗЕТІ натяки Бреттло, колишнього Катарініного чоловіка), був трохи збентежений її стриманістю й спитав, чи не вважає вона цю ГАЗЕТНУ жуйку — виплодом системи. Катаріна не втямила, що він має на увазі, й похитала головою. Потім сестра Едельгард провела її до моргу, куди вона зайшла разом із пані Вольтерсгайм. Катаріна сама стягла саван з обличчя матері, мовила "так", поцілувала її в чоло, а на пропозицію сестри Едельгард проказати коротку молитву похитала головою й відповіла "ні". Далі знов натягла саван на материне обличчя, подякувала черниці і, лише вийшовши з моргу, заплакала, спершу тихо, потім дужче й урешті нестримно. Може, вона згадала й свого померлого батька, якого шестирічною дитиною побачила востаннє так само в лікарняному морзі. Пані Вольтерсгайм подумала, певніше, їй раптом спало на думку, що вона ще ніколи не бачила, щоб Катаріна плакала, навіть дитиною у школі, коли довелося стільки вистраждати. Дуже чемно, майже люб'язно Катаріна наполягала, щоб подякувати і обом іноземним дамам, Уельфі й Пуелько, за все, що вони зробили для її матері. Вона залишила лікарню, цілком опанувавши себе й не забувши попросити адміністрацію лікарні повідомити телеграмою брата Курта в тюрмі.

Такою вона зоставалась до кінця дня та ввечері, тобто ілком володіла собою. Хоча вона раз у раз виймала обидва Ц еои ГАЗЕТИ, викладаючи Блорнам, Ельзі Вольтерсгайм "!Гконрадові Байтерсу всі

подробиці й своє тлумачення цих Т побиць, її ставлення до ГАЗЕТИ також змінилося. Висловлюючись по-сучасному, воно стало не таким емоційним, зате більш аналітичним. У цьому близькому, приязному колі, в кімнаті Ервіна Клоога, вона відверто говорила й про своє ставлення до Штройбледера: якось раз після вечірки у Блорнів він підвіз її додому, провів аж до дверей квартири, потім, дарма що вона категорично, трохи не з огидою заборонила це, зайшов, просто вставивши ногу між дверима й одвірком, досередини. Він, звичайно, спробував був виявити настирливість і, мабуть, почувся ображеним, що вона зовсім не визнала його невідпорним, і зрештою — вже після півночі — пішов геть. Від того дня він просто переслідував її, все приходив, надсилав квіти, писав листи, кілька разів зумів проникнути до її помешкання, а одного разу просто накинув їй каблучку. Ото й усе. Через те вона й не призналася про його відвідини й не назвала його прізвища, бо вважала за неможливе пояснити чиновникам на допиті, що нічого, анічогісінько, навіть жодного поцілунку між ними не було. Тільки ж хто повірить, що вона не піддалася такому чоловікові, як Штройбледер, який не лише заможний, а й у політичних, економічних та наукових колах просто-таки знаменитий своєю невідпорною чарівністю, майже як кіноактор, то хто ж повірить домашній робітниці, що вона не поступилася перед кіноактором, причому з міркувань не моралі, а смаку? Він, мовляв, її зовсім не хвилює, і всю цю історію з відвідувачем вона вважає найогиднішим вторгненням у сферу, яку вона не хоче назвати інтимною не тому, що це можна зрозуміти хибно — адже між нею і Штройбледєром навіть натяку на інтимність не було,— а тому, що він поставив її в таке становище, яке вона нікому, а тим більше цілій бригаді допитувачів, не змогла б пояснити. Та кінець кінцем — і вона розсміялася — вона все-таки почувала до нього якусь вдячність, бо ключ від його будинку добре прислужився Людвігові або ж принаймні його адреса, тому що — вона знову розсміялась — Людвіг напевне й без ключа забрався б туди, та ключ, звичайно, полегшив справу, а вона знала, що в карнавальні дні вілла буде порожнювати, оскільки саме за два дні перед тим Штройбледер так само жахливо набридав їй, просто переслідував, і запропонував провести там кінець карнавального тижня, перш ніж він погодився взяти участь у конференції в Бад-Б. Так, Людвіг сказав їй, що поліція розшукує його, тільки він

сказав, що дезертирував із бундесверу, надумав тікати за кордон, і — вона розсміялася втретє— їй завдало втіхи завести його до опалювальної шахти й показати заласний вихід, який у кінці "Елегантної оселі над річкою" на розі Гохкеппельштрасе виводить на світ божий. Ні, вона аж ніяк не думала, що поліція стежить за нею та Геттеном, вона дивилась на це як на своєрідну розбійницько-жандармську романтику, і тільки вранці — Людвіг справді пішов геть о шостій — їй дали відчути, як усе це серйозно. Вона, видно, відчувала полегшення, що Геттена заарештовано,— тепер, зауважила вона, він більше не зможе наробити дурниць. її увесь час брав страх: у цьому Байцменне є щось зловісне.

45

Тут треба зазначити й запам'ятати, що пообіддя та вечір суботнього дня минали досить гарно, так гарно, що всі — Блорни, Ельза Вольтерсгайм та напрочуд тихий Конрад Байтерс — майже заспокоїлись. Зрештою дійшли висновку — навіть сама Катаріна,— що "становище розрядилося". Геттена заарештовано, допитам Катаріни кінець, Катарінина мати, хоча й дочасно, позбулася тяжких страждань, пов'язані з похороном формальності йдуть своїм трибом, один куїрський службовець адміністративної управи люб'язно погодився виписати всі необхідні документи в понеділок, дарма що то останній святковий день. Деяке заспокоєння внесли й слова хазяїна кав'ярні Ервіна Клоога, який навідріз відмовився брати будь-яку плату за наїдки та питво (малися на увазі кава, лікери, картопляний салат, сосиски та тістечка),— він мовив на прощання: "Вище голову, Катрінхен, не всі тут думають про тебе погано". Заспокоєння, що крилося в цих словах, можна було вважати й відносним,— бо ж що таке, власне, "не всі"? — та хоч би як, а все ж "не всі". Вирішили поїхати до Блорнів і провести там решту вечора. Катаріні було якнайсуворіше заборонено прикладати до будь-чого свої невтомні руки: вона у відпустці й повинна перепочити. Пані Вольтерсгайм готувала на кухні бутерброди, а Блорна і Байтерс стали поратись біля каміна. Катаріна й справді дозволила "побалувати себе". Вечір вийшов хоч куди, і якби не було однієї смерті та арешту однієї дуже дорогої людини, то

напевне пізніше наважились би й потанцювати, бо ж що не кажіть — карнавал!

Блорні не пощастило вговорити Катаріну відмовитися від призначеного інтерв'ю з Тетгесом. Вона була спокійна й дуже приязна і згодом, по тому як інтерв'ю виявилось "ін-

ов'ю" Блорну морозом обсипало, коли він згадував, з якою винятковою холоднокровністю наполягала Катаріна на цьому інтерв'ю та як рішуче відкидала його допомогу. І все ж він потім не був певен, що саме того вечора Катаріна задумала вбивство. Йому видавалось набагато ймовірнішим, що вирішальну роль відіграла НЕДІЛЬНА ГАЗЕТА. Послухавши і серйозну, і легку музику, розповіді Катаріни й Ельзи Вольтерсгайм про життя в Геммельсбройху та Куїрі, всі тихо-мирно попрощалися, знов обіймалися, тільки вже без сліз. Було ще пів на одинадцяту вечора, коли Катаріна, пані Вольтерсгайм і Байтерс із взаємними запевненнями у великій дружбі й прихильності попрощалися з Блорнами, щасливими тим, що своєчасно — своєчасно для Катаріни — повернулися з відпустки. Перед загасаючим каміном вони за пляшкою вина обмірковували нові відпускні плани та ще вдачу свого друга Штройбледера і його дружини Мауд. Коли Блорна попросив дружину при майбутніх відвідинах Штройбледера не вживати слова "відвідувач",— адже вона сама зауважила, яку хворобливу реакцію воно викликає, Труда Блорна сказала: "Тепер ми побачимо його не скоро".

46

Цілком певно, що решту вечора Катаріна провела спокійно. Вона ще раз приміряла балахон бедуїнки, зміцнила шви й вирішила замінити паранджу білим носовиком. Тоді послухали гуртом радіо, поїли печива й пішли на спочинок: Байтерс, уперше не криючись, подався разом із Вольтерсгайм до н спальні, Катаріна зручно вмостилась на тахті.

47

' *,Коли Ельза Вольтерсгайм і Конрад Байтерс у неділю вранці встали, то стіл до сніданку було вже чепурненько накрито, каву проціджено й залито в термос, а Катаріна, з видимим апетитом снідаючи за столом, читала НЕДІЛЬНУ ГАЗЕТУ. Далі ми не стільки розповідатимемо, скільки цитуватимемо. Щоправда, Катарінина "історія" разом з о>отографією вже не містилася на першій шпальті. Цього разу першу шпальту займав Людвіг Геттен з написом: "Ніжного коханця Катаріни Блум взято на віллі промисловця". "Історію" ж подано ширше, ніж досі, на сьомій — дев'ятій шпальтах з численними фотографіями: Катаріна після першого причастя, її батько —єфрейтор, що повернувся з фронту, церква в Геммельс-бройху, знову вілла Блорнів, Катарінина мати десь років у сорок, досить понура, змарніла, перед маленьким будиночком у Геммельсбройху, де вони мешкали, нарешті фотографія лікарні, де Катарінина мати померла в ніч із п'ятниці на суботу. Текст:

"Першою доказовою жертвою незбагненної — і все ще на волі — Катаріни Блум можна тепер назвати її рідну матір, яка не пережила удару, спричиненого діяльністю своєї дочки. Якщо вже само по собі досить дивно те, що дочка, сповнена ніжності, самозабутньо танцювала на балу з грабіжником і вбивцею, саме коли помирала мати, то вже із крайнім збоченням межує те, що по її смерті вона не зронила ні сльозинки. Чиж справді ця жінка тільки € холодна й розважлива"? Дружина одного з її попередніх роботодавців, шанованого сільського лікаря, описує її так: "У неї звички справжньої шльондри. Я була змушена звільнити її — задля моїх синів-підлітків, наших пацієнтів, а також заради репутації мого чоловіка". Може, Катаріна Блум брала участь і в оборудках горезвісного д-ра Фенерна? (ГАЗЕТА в свій час повідомляла про цю справу). А чи не був її батько симулянтом? Чому її брат став кримінальним злочинцем? Досі ще не з'ясовані її швидка кар'єра та її високі прибутки. Нині остаточно встановлено: Катаріна Блум допомогла втекти заплямованому кров'ю Геттенові, вона безсоромно зловживала дружньою довірою й стихійною готовністю допомогти одного високошановного вченого й промисловця. Тим часом до ГАЗЕТИ надійшли повідомлення, які досить переконливо доводять: не вона приймала відвідувача, а сама виступала в ролі непрошепої відвідувачки,

щоб винюхувати все на віллі. Таємничі автомобільні поїздки Блум тепер не такі вже й таємничі. Вона без усякого сорому поставила на карту репутацію шанованого чоловіка, його родинне щастя, його політичну кар'єру (про неї ГАЗЕТА вже неодноразово інформувала читачів), байдужа до почуттів відданої дружини та чотирьох діток. Цілком очевидно, що Блум за завданням однієї лівої групи мала занапастити кар'єру Ш.

Невже поліція, невже прокуратура й справді повірять вкритому ганьбою Г еттенові, який вигороджує Блум? ГАЗЕТА ось уже вкотре порушує питання: чи не надто лагідні наші методи допиту? Чи треба по-людськи ставитись до нелюдів?

Під фотографіями пана Блорни, пані Блорна та вілли: "У цьому будинку Блум самостійно, без жодного нагляду, користаючи з цілковитої довіри д ра Блорни і пані д-р Блорнаі працювала від сьомої години ранку до nie на п'яту вечора. Що могло тут коїтися в той час, коли Блорни без жодної підозри займалися своєю професією? Чи, може, вони так уже нічого й не запідозрювали? їхні стосунки з Блум називають дуже близькими, майже довірчими. Як розповідали газетним репортерам сусіди, можна говорити ледве не про дружні стосунки. Ми випускаємо тут певні натяки, бо вони не стосуються справи. Чи все ж стосуються? Яку роль грала пані д-р Гертруда Блорна, яка в анналах одного шановного вищого технічного навчального закладу ще й досі відома як * червона Труда*? Як Геттен умудрився вислизнути з помешкання Блум, дарма що поліція наступала йому на п'яти? Хто знав до найменших подробиць плани комунікацій обладнаного всіма вигодами будинку Елегантна оселя над річкою"? Пані Блорна. Продавець Герта Ш. і робітниця Клаудіа Шт. одностайно заявили ГАЗЕТІ: "Ой, таж еони танцювали вдвох (тобто Блум та бандит Геттен) так, ніби були знайомі хтозна відколи. То не була випадкова зустріч, а тільки домовлене побачення".

Коли потім при зачинених дверях Байцменне вичитували за те, що він, знаючи про перебування Геттена на Штройбле-деровій віллі ще від 23.30 вечора в четвер, майже дві доби залишав його без нагляду й через це ризикував, що той знов утече, він засміявся й сказав, що від півночі на п'ятницю Геттен уже був неспроможний утекти. Будинок стоїть у лісі, але ідеально оточений мисливськими вишками, "мов сторожовими баштами", міністр внутрішніх справ цілком поінформований і схвалив усі заходи; вертольотом, що приземлився, певна річ, поза зоною чутності, на мисливські вишки відразу направлено спеціальну групу, а наступного ранку місцеву поліційну службу якнайсекретніше посилили двома дюжинами співробітників. Важило встановити, з ким контактуватиме Геттен, і ризик виправдав себе. Зафіксовано п'ять контактів. Та перш, ніж арештувати Геттена, треба було, звісно, встановити особи цих п'ятьох, затримати їх та зробити трус у помешканнях. За Геттена взялись тільки тоді, коли знешкодили тих, з ким він контактував, сам же він чи то з легковажності, чи то з нахабства повівся так безпечно, що за ним зовсім легко було стежити іззовні. До речі, за деякі подробиці ми дякуємо репортерам ГАЗЕТИ, приналежному до неї видавництву й зв'язаним із цим концерном відомствам, які вдаються до досить вільних і не завжди прийнятних методів добування подробиць, недоступних для офіційних слідчих. Так, наприклад, з'ясувалося, що у пані Вольтерсгайм не менше вад, ніж у пані Блорна. Вольтерсгайм — позашлюбне дитя однієї робітниці, яке народилося 1930 року в Куїрі. Мати ще жива, тільки ж де вона живе! В НДР, причому аж ніяк не вимушено, а добровільно; їй не раз,— уперше в 1945 році, вдруге в 1952-му, а потім іще раз, у 1961-му, невдовзі перед будівництвом стіни,— пропонували повернутися на батьківщину, до Куїра, де вона має будиночок та один морген землі. Але вона відмовилась, аж тричі, й щоразу вельми категорично. А ще цікавіший батько Вольтерсгайм, такий собі Лумм, теж робітник, до того ж член тогочасної КПН; у 1932 році він емігрував до Радянського Союзу і там нібито нропав без вісті. Він, Байцменне, вважає, що в списках вермахту отакі пропал і без вісті не фігурують.

Оскільки не можна бути певним, що деякі відносно ясні вказівки на взаємозв'язки вчинків та дій не буде втрачено або розтлумачено криво, а то сприйнято просто як натяки, то, з вашого дозволу, звернімо тут увагу на ще одну обставину: ГАЗЕТА, спричинивши через свого репортера Тетгеса, безперечно, дочасну смерть Катарініної матері, тепер у НЕДІЛЬНІЙ ГАЗЕТІ виставила винуватицею материної смерті Катаріну і, крім того, звинуватила її — більш або менш відкрито — у викраденні в Штройбледера ключа від його другої вілли! Це необхідно підкреслити ще раз, бо цілковитої впевненості в цьому немає. Як і в тому, що буде вірно розтлумачено всі наклепницькі, брехливі, сфальшовані твердження ГАЗЕТИ.

Варто, бодай на прикладі Блорни, показати, як ГАЗЕТА може вплинути навіть на порівняно розумну людину. В аристократичному передмісті, де мешкають Блорни, НЕДІЛЬНА ГАЗЕТА, певна річ, не продається. Там бульварщину не читають. І сталося так, що Блорна, який вирішив, що все вже

НУЛО і лише з деяким побоюванням чекав розмови Катаріни з Тетгесом, довідався про статтю в НЕДІЛЬНІЙ ГАЗЕТІ тільки згодом, коли зателефонував пані Вольтерсгайм. А пані Вольтерсгайм вважала само собою зрозумілим, що Блорна вже прочитав НЕДІЛЬНУ ГАЗЕТУ. Блорна — як це, сподіваємось, уже зрозумів читач — був добросердим, щиро турботливим до Катаріни, але й тверезим чоловіком. Коли пані Вольтерсгайм прочитала йому по телефону відповідні місця з НЕДІЛЬНОЇ ГАЗЕТИ, то він, так би мовити, не повірив своїм вухам, попросив прочитати ще раз, був змушений повірити, і отоді — здається, це так називається — вибухнув. Він кричав, горлав, бігав по кухні, шукаючи порожньої пляшки, а знайшовши, кинувся з нею в гараж, де його, на щастя, перехопила дружина й не дала виготовити запалювальну суміш, якою він спершу хотів був підпалити редакцію ГАЗЕТИ, а потім—"першу віллу" Штройбледера. Потрібно наочно уявити собі: сорокадвохлітня людина з вищою освітою, протягом семи років шанована Людінгом, поважана Штройбледером за своє тверезе й чітке ведення переговорів — у міжнародному масштабі: в Бразілії, в Саудівській Аравії чи то в

Північній Ірландії,— тобто йдеться аж ніяк не про провінційну, а справді світську людину, і ось така людина й хоче виготовити запалювальну суміш!

Пані Блорна тут же назвала це стихійно-дрібнобуржуазно-романтичним анархізмом, почала докладно обговорювати становище, як ото обговорюють хвору або хворобливу частину тіла, сама сіла за телефон, попросила пані Вольтерсгайм прочитати їй відповідні місця і, треба сказати, зблідла, навіть вона зблідла, й вчинила, можливо, навіть гірше, ніж те, до чого могла б спричинитися запалювальна суміш: подзвонила Людінгові (який саме сидів, наминаючи свої полуниці із збитими вершками та ванільним морозивом) і без манівців сказала йому: "Ви свиня, ви просто нікчемне порося". Щоправда, вона не назвала себе, але можна припустити, що всі знайомі Блорни знали голос його дружини, яку не вельми полюбляли за н влучні та гострі зауваження. На думку її чоловіка, це вже було занадто: він вирішив, що вона телефонувала Штройбледерові. Чимало було скандалів: між самими Блорнами, між Блорнами та іншими, але оскільки при цьому нікого не забито, то обійдімо це, з вашого дозволу. Оці ш иигкїХі?Ча Й зак°номірні наслідки публікації подільної ГАЗЕТИ згадуються лише для того, щоб знали, що навіть освічені й солідно влаштовані в житті люди були обурені й обмірковували якн ай жахливіш і насильницькі заходи.

Як з'ясувалося, в цей час — близько дванадцятої години — Катаріна, пробувши невпізнаною півтори години в журналістській пивничці "У золотої качки", щоб, очевидно, зібрати там дані про Тетгеса, вирушила до себе додому чекати Тетгеса, який з'явився туди десь за чверть години. Про "інтерв'ю", мабуть, говорити не варто. Відомо, чим воно скінчилося (див. с. 333).

50

Щоб перевірити правдивість приголомшливого — приголомшливого для всіх учасників цієї історії — повідомлення священика з Геммельсбройха, нібито Катарінин батько був таємним комуністом,

Блорна поїхав на один день до села. Спершу священик потвердив своє повідомлення, визнав, що ГАЗЕТА процитувала його слово в слово і точно, доказів для свого твердження він подати не може та й не бажає, навіть заявив, що вони йому і не потрібні, бо він може покластися на свій нюх, а він просто-таки носом чує, що Блум комуніст. Однак пояснити, що то в нього за нюх, він не захотів, а у відповідь на прохання Блорни, коли він уже не хоче пояснити, що то за нюх, все ж сказати, який запах у комуніста, так би мовити, чим пахне комуніст, священик не виявив готовності відгукнутися і — доводиться, на жаль, відзначити — зробився досить нечемним, спитав у Блорни, чи той католик, і, діставши ствердну відповідь, нагадав йому про обов'язок покори, чого Блорна не зрозумів. Від цієї хвилі в нього, певна річ, виникли труднощі в пошуках даних про Блумів, судячи з усього, не вельми тут улюблених; він переслухав чимало поганого про Катарінину покійну матір, яка одного разу випила в ризниці разом із звільненим потім служником одну пляшку церковного вина, чув чимало поганого про Катаріниного брата, який взагалі був справдешньою покарою; проте єдиним потвердженням заяви про комунізм Катаріниного батька була сказана ним 1949 року перед селянином Шоймелем в одній із семи пивничок села буцімто така фраза: "Соціалізм — це ще не найгірша річ". Нічого більше вивідати не пощастило. Єдиний наслідок невдалих пошуків у селі полягав у тому, що під кінець самого Блорну не те щоб вилаяно, але, у всякому разі, названо комуністом, причому —-і це його особливо боляче зачепило — таке сказала жінка, яка досі певною мірою допомагала йому, ба навіть майже симпатизувала — пенсіонерка-вчителька Ельма Цубрінгер; на прощання вона насмішкувато всміхнулася, навіть підморгнула йому й мовила: "Чому ви не признаєтесь, що самі один із них, а ваша дружина й поготів?"

51

На жаль, не можна замовчати деякі насильства, що мали місце у той відтинок часу, коли Блорна готувався до процесу проти Катаріни. Та найбільшої помилки він допустився, коли погодився на Катарінине прохання стати оборонцем і Геттена і будь-що намагався добитися для обох дозволу на побачення, наполягаючи на тому, що вони заручені.

Нібито заручини відбулися того самого горезвісного вечора двадцятого лютого та наступної ночі. І т. д., і т. д. Можна тільки уявляти собі, що понаписувала ГАЗЕТА про нього, про Геттена, про Катаріну та про пані Блорна. Тут немає рації згадувати чи то цитувати все це. Деякі порушення або зміну рівня треба розпочинати лише тоді, коли це конче необхідно, а в даному разі такої необхідності немає, бо тим часом стало добре відомо, що таке оця ГАЗЕТА. Поширено чутку, ніби Блорна збирається розлучатися з дружиною, чутку, яка нічого, геть нічого спільного з правдою не мала, але все ж вона стала причиною певної недовіри між подружжям. Твердилось, ніби його фінансові справи кепські, що було погано, бо відповідало дійсності. Він і справді чимало взяв на себе, бо ж, опріч іншого, перебрав на себе своєрідну опіку над Катаріниною квартирою, яку було важко винайняти або продати, бо вона вважалася "заплямованою кров'ю". У всякому разі, її ціна впала, і Блорні довелося заразом заплатити й повний черговий внесок, відсотки і т. д. З'явились навіть перші ознаки того, що фірма "Гафтекс", яка відала житловим комплексом "Елегантна оселя над річкою", зважувала, чи не подати на Катаріну Блум скаргу з вимогою компенсувати збитки в зв'язку з завданням шкоди наймальній, торговельній та громадській вартості комплексу. Як бачимо, неприємності, самі тільки неприємності. Щоправда, спробу звільнити пані Блорна з архітектурної фірми за обман довіри, а саме, за ознайомлення Катаріни з субструктурою житлового комплексу, було відхилено в першій інстанції, але ніхто не знає, що вирішать друга й третя інстанції. І ще: двомісну машину вже продано, а нещодавно ГАЗЕТА вмістила фото й справді досить елегантної "супертарадайки" Блорни з підписом: "Коли ж це червоному адвокатові доведеться пересісти до авто маленької людини?"

52

Звичайно, стосунки Блорни з "Люштрою" (Людінг — Штройбледер — Компанія) також порушились, якщо не урвалися зовсім. Тепер ідеться тільки про "завершення справ". Щоправда, недавно Штройбледер зателефонував: "Умерти голодом ми вам не дамо". Блорну здивувало, що замість "тобі" Штройбледер сказав "вам". Він іще, певна річ, працює на

"Люштру" та "Гафтекс", але не в інтернаціональній сфері, навіть не в національній, а тільки зрідка в регіональній, найчастіше в локальній, а це говорить про те, що йому доводиться воювати з жалюгідними порушниками угод та кляузниками, які подають позови, скажімо, за те, що їм обіцяно облицювання з мармуру, а зроблено із золнгофенсь-кого сланцю; або субчиками, котрі, якщо їм обіцяно три шари шліфувального лаку на дверях ванної, ножем відшкрябують фарбу, наймають експертів, які встановлюють, що зафарбовано лише в два шари; нещільні крани ванн, попсовані сміттєпроводи, використовувані як привід не платити гроші за угодою,— ось які справи тепер доручають йому вести, а досі ж він, якщо не постійно, то все-таки частенько мотався між Буенос-Айресом і Персеполісом, беручи участь в обговоренні великих проектів. На військовій службі таке називається розжалуванням, пов'язаним найчастіше з наміром принизити людину. Наслідок: виразки шлунка ще немає, але шлунок Блорни вже дається взнаки. Як на те лихо, він іще розпочав у Кольфорстенгаймі розшуки за власною ініціативою, щоб дізнатись у місцевого поліцмейстера, чи ключ стримів ззовні чи зсередини, коли брали Геттена, а чи, може, виявлено ознаки того, що Геттен вломився. Для чого все це, коли дізнання закінчено? Слід відзначити, що це аж ніяк не лікує виразки шлунка, хоча поліцмейстер Германс був дуже люб'язний, зовсім не запідозрив його в комунізмі, але настій* ливо порадив йому відійти від цієї справи. Єдине заспокоєння Блорни: дружина робиться чимраз лагідніша, щоправда, гострий язичок вона зберегла, але повертає його вже не проти чоловіка, а тільки проти інших, хоча й не проти всіх. її задум продати віллу, викупити Катарінину квартиру й перебратися туди ще не здійснився через розміри квартири, тобто зовсім маленькі, бо Блорна хоче відмовитись від своєї міської контори й завершувати справи вдома; він, уважавшись лібералом із нахилами бонвівана, приємний, життєрадісний колега, чиї вечірки охоче відвідувались, став виявляти риси аскета, нехтувати одягом, якому завше надавав великої ваги, а що він нехтував ним справді, а не по-модному, то декотрі колеги твердять, що він навіть кинув дотримуватись бодай мінімального догляду за тілом і від нього пахтить. Отож на нову кар'єру сподіванки майже немає, бо ж насправді — саме тут нічого, анічогісінько не повинно приховуватись — запах його тіла уже не той, що

був раніше: це не запах людини, що вранці бадьоро підстрибує під душем, щедро користується милом, дезодорантами та туалетною водою. Одно слово, з ним відбувається ґрунтовна зміна. Його друзі — а в нього їх лишилось іще кількоро, серед них Гах, з яким йому, до речі, доводиться мати справу в зв'язку з Людвігом Геттеном та Катаріною Блум,— отож його друзі занепокоєні, тим більше, що його лють — скажімо, проти ГАЗЕТИ, яка раз у раз обдаровує його невеличкими кореспонденціями,— уже не прохоплюється назовні, а, очевидячки, мовчки проковтується. Неспокій його друзів доходить до того, аж вони просили Труду Блорна непомітно перевірити, чи Блорна, бува, не придбав зброї або не виготовляє вибуховий механізм, бо застрелений Тетгес знайшов собі спадкоємця й продовжувача на ймення Егінхард Темплер; цьому Темплерові вдалося сфотографувати Блорну в дверях приватного ломбарду, після чого, зробивши знімок, очевидно, через вітрину, дати читачам ГАЗЕТИ уявлення про переговори між Блорною та власником ломбарду: обговорювалась заставна вартість якоїсь каблучки, що її хазяїн ломбарду розглядав через збільшувальне скло. Під знімком запитується: "Чи справді пересохли червоні джерела, а чи, може, тут інсценується бідність?"

53

Найбільший клопіт Блорни — це умовити Катаріну сказати на суді, що рішення відомстити Тетгесові — причім аж ніяк не з наміром убити, а тільки налякати — з'явилось у неї лише в неділю вранці. Щоправда, в суботу, запрошуючи І етгеса на інтерв'ю, вона намірилась недвозначно висловити йому свою думку й звернути його увагу на те, що він учинив з нею та з її матір'ю, але вбивати вона не збиралась і в неділю, навіть прочитавши статтю в НЕДІЛЬНІЙ ГАЗЕТІ.

Треба було усунути враження, нібито Катаріна цілоденно планувала вбивство й здійснила його за планом. Він намагається втовкти Катаріні,— яка твердить, ніби, ще прочитавши першу статтю, вона подумала про вбивство,— що у багатьох, а так само й у нього, часом зроджуються думки про вбивство, та, мовляв, є різниця між думками про вбивство й

запланованим убивством. А ще його непокоїть те, що Катаріна досі не відчуває каяття, а тому не зможе виявити його й на суді. Вона зовсім не пригнічена, а певною мірою навіть щаслива, що живе "в таких самих умовах, як і любий Людвіг". Вона вважається зразковою ув'язненою, працює на кухні, і якщо початок судового розслідування буде відкладено, її переведуть до господарчого (економічного) відділу; але там, як пощастило довідатись, її чекають не з захватом, а з побоюванням — як в апараті управління, так само й у середовищі в'язнів,— через її репутацію чесної людини, і чутка про те, що весь термін свого ув'язнення — гадають, що прокурор вимагатиме п'ятнадцяти років, а дістане вона років вісім-де-сять,— Катаріна пропрацює по господарчому відомству, поширилась по всіх тюрмах, немов страшна звістка. Отак і виходить: чесність, поєднана з хистом планувати не бажана ніде, навіть по тюрмах, і навіть в управлінні.

54

Як довірчо повідомив Блорну Гах, звинувачення Геттена у вбивстві, очевидно, неможливо буде довести, тому воно й не висуватиметься. Проте вважається доведеним, що він не тільки дезертирував із бундесверу, але й завдав значної шкоди (так само й матеріальної, а не тільки моральної) цій благословенній установі. Банк він не грабував, а тільки випорожнив сейф, де тримали платню для особового складу двох полків і ще значні суми грошей; до того ж він підробив балансну відомість і вкрав зброю. Треба думати, він також дістане від восьми до десяти років. Отже, він вийде на волю десь у свої тридцять чотири роки, Катаріна — років у тридцять п'ять, і вона справді складає плани на майбутнє: розраховує, що на час звільнення її капітал дасть значні відсотки, і тоді вона зможе "десь, звичайно, не тут" відкрити "ресторан з кулінарією". Питання, чи можна вважати її нареченою Геттена, очевидно, вирішуватиметься не на вищому, а на найвищому рівні. Відповідні клопотання складено, й вони здійснюють свій довгий шлях через інстанції. До речі, телефонні контакти, що їх Геттен встановив із Штройбледе-рової вілли, ведуть тільки до службовців бундесверу, серед них є офіцери та офіцерські жінки. Скандал, видно, буде середній.

55

Поки Катаріна майже спокійно, обмежена лише в свободі, вдивляється в своє майбутнє, Ельза Вольтерсгайм впадає в чимраз запекліші озлоблення. її дуже образило, що кинуто тінь на її матір та покійного батька, якого вважали жертвою сталінізму. У Ельзи Вольтерсгайм виявляються посилені громадсько-ворожі настрої, які не щастить пом'якшити навіть Конрадові Байтерсу. А що Ельза спеціалізувалася переважно на холодних закусках — як у сфері калькуляції, так і приготування та контролю,— то її агресивність скерована головним чином проти гостей проханих вечорів, байдуже чи то іноземні, чи вітчизняні журналісти, промисловці, профспілкові діячі, банкіри чи високопоставлені чиновники. "Часом,— сказала вона оце якось Блорні,— мені доводиться силою стримувати себе, щоб не жбурнути якому-небудь типові на фрак миску з картопляним салатом або вивернути якійсь шльондрі блюдо зі шматочками семги просто в декольте — хай вони врешті звідають, що таке страх. Якби вони уявили собі, як виглядають збоку, з нашого боку: як вони стовбичать, пороззявлявши роти, вірніше, пащі, і як відразу юрбою накидаються, звісно, на бутерброди з ікрою, а то ще трапляються й такі — навіть мільйонери або мільйонерші,— які напихають собі кишені сигаретами, сірниками та тістечками. А подеколи прихоплюють із собою якісь пластмасові слоїки, в яких виносять каву,— і все оце, геть усе якось, так або інакше, компенсується з наших податків. Є такі, котрі заощаджують на сніданку або обіді і, мов шуліки, налітають на закуски,— тільки я, звичайно, не хотіла б образити шулік".

56

Із явних актів насильства став поки що відомим лише один, та він привернув до себе, на жаль, досить велику увагу громадськості. В зв'язку з відкриттям виставки художника Чфедеріка Ле Боша, чиїм меценатом вважався Блорна, він уперше знов зустрівся особисто з Штройбледером, який кинувся до нього з променистим обличчям, а коли Блорна не

подав йому руки, Штройбледер сам буквально зграбастав руку Блорни й зашепотів йому: "Боже, та не бери ти всього цього так близько до серця, ми не дамо вам пропасти, ось тільки ти, на жаль, пропадаєш". На жаль, задля правди треба повідомити, що в ту мить Блорна справді дав Штрой-бледерові помордаса. Скажемо відразу, щоб відразу й забути: полилась кров, кроя із Штройбледерового носа, за різними підрахунками — від чотирьох до семи крапель, та, що іще гірше: Штройбледер відсахнувся, проте зараз же промовив: "Я прощаю тобі, прощаю все — з огляду на твій збуджений стан". А що ця заувага чомусь викликала крайнє роздратування Блорни, сталося дещо таке, що очевидці назвали "сутичкою врукопаш", і, як це завше буває, коли люди штройбле-дерівського або блорнинського типу появляються привселюдно, сюди нагодився й фоторепортер ГАЗЕТИ, такий собі Котензель, спадкоємець застреленого Шеннера, і, мабуть, не варто ображатися на ГАЗЕТУ, до того ж досі знаючи її вдачу, за те, що вона відразу подала фото цієї "сутички врукопаш" із підписом "Напад лівого адвоката на консервативного політика". Зрозуміло, тільки наступного ранку. Під час виставки мала місце ще одна зустріч — між Мауд Штройбледер і Трудою Блорна. Мауд Штройбледер сказала Труді Блорна: "Можеш бути певна мого співчуття, люба Трудо",— на що Труда Б. відповіла Мауд Ш.: "Запхай тихенько своє співчуття назад у холодильник, де зберігаються всі твої почування". Та коли Мауд Ш. знову запропонувала їй прощення, добросердя, співчуття, ба ледве не любов, завершивши словами: "Ніщо, анічогісінько не спроможне послабити мою симпатію, навіть твої злі випади",— Труда Б. відповіла словами, що їх навести тут просто немає змоги, про них можна повідомити лише в реферативній формі, бо аж ніяк не жіночими були слова, якими Труда Б. натякала на численні спроби Штройбледера до зближення і, між іншим,— як порушення правила про нерозголошення довірених таємниць, котре поширюється й на адвокатову дружину,— згадала каблучку, листи та ключ, що його "оцей постійно гнаний у три шиї залицяльник залишив у певній квартирі". Але саме тут жінок розвів Фредерік Ле Бош, який, не занепадаючи духом, відразу ж скористався з нагоди зібрати Штройбледерову кров вимочкою й перетворити її — за його словами — на "One minute piece of art" ',

назвав це "Кінцем багаторічної чоловічої дружби" і, підписавши, подарував не Штройбледе-

1 Експромт (англ.).

а Блорні зі словами: "Можеш загнати, щоб трохи поповнити свою касу". Цей згаданий напослідку факт, а так само описані напочатку акти насильства говорять про те, що мистецтво все ж іще виконує соціальну функцію.

Звісно, вкрай прикро, що під кінець повідомляється так мало гармонійного і так мало залишається надії на гармонію. Вийшла не інтеграція, а конфронтація. Звичайно, можна дозволити собі запитання: як же це так або чому, власне? Молода жінка в доброму, майже веселому настрої вирушає на мирну танцювальну вечірку, а за чотири дні —оскільки тут повинне бути не засудження, а тільки повідомлення, то й повідомляти треба самі лише факти,— вона стає вбив-цеЮї— власне кажучи, якщо подумати, тільки через газетні повідомлення. Виникає роздратування, напруження, а далі й бійка навкулачки між двома дуже-дуже давніми друзями. В'їдливі репліки їхніх друясин. Відкинуте співчуття, ба навіть відкинута любов. Вкрай нерадісні явища. Веселий, товариський чоловік, який любить життя, мандрівки, комо орт, настільки нехтує собою, аж починає пахтіти! Чути навіть запах із рота. Він пропонує свою віллу на продаж, звертається навіть у ломбард. Його дружина роззирається довкола "в пошуках іще чогось", бо впевнена, що друга інстанція позбавить її місця; вона навіть готова, ця обдарована жінка готова знову піти працювати на велику меблеву фірму продавцем вищого розряду, з титулом "консультант щодо інтер'єру", але там їй кажуть, що "кола, які звичайно в нас купують,— це ті кола, ласкава пані, з якими ви пересварилися". Одно слово, кепські справи. Прокурор Гах уже довірчо шепнув друзям те, чого досі особисто Блорні сказати не наважується: напевне, його як оборонця відхилять — з огляду на його явну упередженість. Що буде далі, чим усе це скінчиться? Що станеться з

Блорною, якщо він не матиме змоги навідувати Катаріну і — не варто більше приховувати! — триматися за руку. Безсумнівно: він кохає її, а вона йіЙЧ>'— ні, у нього немає ані найменшої надії, бо все, все віддано її "милому Людвігові"! І слід додати, що "триматися за руку" означає тут односторонню дію, вона полягає тільки в тому, що коли Катаріна передає йому документи, або записи, або документальні записи, він затримує її руку трохи довше — можливо, на три, чотири, щонайбільше п'ять десятих секунди,— ніж заведено. Дідько б його взяв, як же тут створити гармонію, якщо навіть його палке ставлення до Катаріни не може змусити його — скажімо вже це нарешті — трохи частіше митись. Його не втішає навіть те, що він, самотужки, встановив походження зброї вчиненого злочину,— чого не вдалось ні Байцменне, ні Медінгові, ані їхнім помічникам. Ну "встановив", мабуть, і не зовсім точне слово, бо мається на увазі добровільне признання Конрада Байтер-са, котрий якось раз зауважив, що він "старий нацист і, можливо, тільки завдяки цьому на нього досі не звертали уваги. У свій час він був політичним керівником в Куїрі й зміг тоді дещо зробити для матері Ельзи Вольтерсгайм, а пістолет — це старий службовий пістолет, що його він приховав, але одного разу через дурість показав Ельзі й Катаріні; якось вони втрьох навіть вирушили до лісу й влаштували там стрільбище; Катаріна виявилась дуже влучним стрільцем, вона пояснила, що ще молодою дівчиною прислужувала за столом у гуртку стрільців і їй часом дозволяли смалити з рушниці. А в ту суботу ввечері вона попросила в нього ключа від квартири, сказавши, що хоче побути на самоті, а її квартира — він повинен її зрозуміти — для неї мертва, мертва... проте в суботу вона все ж залишилась у Ельзи і, напевно, взяла пістолет в його квартирі в неділю, коли, поснідавши й почитавши НЕДІЛЬНУ ГАЗЕТУ, поїхала, перебравшися за бедуїнку, до цього проклятущого журналістського шинку.

58

Наприкінці залишається повідомити все ж дещо до певної міри підбадьорливе: Катаріна розповіла Блорні, як розгортались події, розповіла також, як вона провела ті сім чи шість з половиною годин між убивством та її появою у Медінга. А що Катаріна виклала все письмово і

передала це Блорні для використання на процесі, випадає щаслива нагода процитувати цей документ слово в слово.

"До журналістської пивнички я пішла, лише щоб подивитися на нього. Хотілося знати, як отакий чоловік виглядає, які в нього звички, як він говорить, п'є, танцює,— ось цей чоловік, який зруйнував мені життя. Так, спершу я зайшла до Конрадової квартири і взяла пістолет, навіть сама зарядила його. Коли ми стріляли якось раз у лісі, я попросила показати, як це робиться. В пивничці я зачекала півтори або й Ав1

але він не прийшов. Я постановила собі: якщо він виявиться надто вже огидним, давати йому інтерв'ю не піду, ' якби я спершу побачила його, то й не пішла б. Але він до пивнички не прийшов. Щоб до мене не чіплялися, я попроси-іа хазяїна — його звуть Петер Крафлун, ми часом працювали вдвох, найнявшися на одноразову роботу; він був старшим офіціантом,— я попросила його дозволити мені попрацювати за баром. Петер, звичайно, знав, щб про мене писала ГАЗЕТА, він обіцяв подати мені знак, якщо появиться Тетгес. Мене кілька разів запрошували танцювати, адже був карнавал, але Тетгес не показувався, і я занервувала, бо не хотіла зустрітися з ним непідготовленою. А о дванадцятій я поїхала додому, мені з душі вернуло, така спаскуджена й забруднена була квартира. Але чекати довелось усього кілька хвилин, доки подзвонили в двері,— якраз вистачило часу, щоб зняти пістолет із запобіжника й покласти його напоготові в сумочку. І тут подзвонили, я відчинила, він стояв уже в дверях, а я подумала була, що то він подзвонив знизу і я матиму ще кілька хвилин, але він піднявся ліфтом, і ось він стояв переді мною — і я злякалася. Я відразу побачила, що він свиня, справжня свиня. А до того ж красень. Таких звичайно називають красенями. Таж ви бачили фотографії. Він сказав: "Ну ж бо, Квіточко1, що ж ми зараз удвох придумаємо?" Я не мовила ні слова, відступила до кімнати, він зайшов слідом і сказав: "Що ж ти дивишся так розгублено, Квіточко моя, я пропоную спершу трохи розважитись". Тим часом я вже взяла сумочку, а він підступав, тягнучись до моєї сукні, і я подумала: "Розважитись, що ж, прошу",— витягла пістолет і відразу вистрелила в нього. Вдруге, втретє, вчетверте. Достоту й не знаю, скільки разів. Про

це ви можете прочитати в поліційному звіті. Не подумайте, що для мене новина, коли чоловік хапається за мою сукню: якщо з чотирнадцяти років або й раніше, працюєш служницею, то дечого набачишся. Але цей молодик із своїм "розважитись"...— тож я й подумала: гаразд, зараз я тебе розважу. Він, звичайно, такого не чекав і десь із півсекунди так здивовано дивився на мене, геть як у кіно, коли в когось несподівано стріляють. Потім він упав — гадаю, він був уже мертвий. Я кинула біля нього пістолет і вийшла, з'їхала ліо>гом донизу й повернулась до пивнички,— Петер здивувався: адже я не була відсутня й півгодини. Я знову стала за стойку, більше не танцювала й безперестань думала: "Але ж це неправда", однак знала,

' Прізвище Блум співзвучне німецькому слову ВІшпе — квітка.

що це правда. Петер часом підходив до мене й казав: "Сьогодні він не прийде, оцей твій приятель", а я відповідала: "Схоже на те". І прибирала байдужного вигляду. До четвертої години я наливала горілку, цідила пиво, відкорковувала шампанське та подавала мариновані оселедці. А потім пішла, не попрощавшися з Петером, спершу зайшла до якоїсь церкви, посиділа там з півгодини, думала про матір, про кляте, жалюгідне життя, що судилося їй, та про батька, який вічно, вічно бурчав, бурчав на державу й церкву, на владу й чиновників, на офіцерів і всіх лаяв, але коли доводилось мати справу з ким-небудь із них, то гнувся, ледве не повискуючи з раболіпства. І про мого чоловіка, Бреттло, про ті огидні мерзоти, що їх він розповів Тетгесові, і, звичайно, про мого брата, який завжди, завжди зроджувався тут, тільки-но я зароблю кілька марок, і видурював їх у мене на якусь дурницю, на одежу, мотоцикл або гральні салони; і, звичайно, про священика, який завжди називав мене в школі "наша червонувата Катрінхен", а я й уявлення не мала, що він хотів цим сказати, і весь клас реготав, бо я й справді відразу червоніла. Атож. І, звісно, про Людвіга. Потім я вийшла з церкви й зайшла до першого по дорозі кінотеатру, але не зосталась там і знов повернулась до церкви, бо в карнавальну неділю це було єдине місце, де можна було посидіти спокійно. Я думала, певна річ, і про застреленого там у моїй квартирі. Без каяття, без жалю. Він-бо хотів розважитись, і я його розважила, еге ж? У

мене промайнула думка, чи не той це молодик, який телефонував мені серед ночі й набридав також бідній Ельзі. Я подумала: таж це той самий голос, треба було дати йому змогу потеревенити ще трохи, щоб пересвідчитися, тільки ж що б це мені дало? Далі мені захотілося міцної кави, і я подалася до кав'ярні Бекерінга, не до зали, а на кухню, бо я знаю Кете Бекерінг, хазяїнову дружину, ще з школи домоведення. Кете була дуже люб'язна зі мною, хоч її дожидало багато справ. Вона дала мені чашку власної кави, яку заварюють правильно, геть як у старовину, заливаючи розмелені зерна окропом. Але потім вона повела зі мною мову про всі оті нісенітниці з ГАЗЕТИ, приязно, але так, ніби все ж трошки вірить їм, та й звідки людям знати, що то все брехня. Я була спробувала пояснити їй це, але вона не зрозуміла, а лише підморгнула й сказала: "А ти, виходить, і справді любиш цього хлопця",— і я сказала "так*. Потім я подякувала за каву, а на вулиці взяла таксі та й поїхала до цього Медінга, який тоді так гарно обійшовся зі мною".